

אורו של משיח בתורת הברסלבי

מאת הלל צייטלין

א. תחנה אחרונה במסע המלך המשיח

אמר רבי נחמן מברסלב לאחר מתלמידיו: "מיין פייער'ל וועט שוין טליען ביז משיח וועט קומען" (בהעקת רבי נחמן: "האש שלי תיקד עד שיבוא המשיח").

אפשר שדברים אלו נשמעים בדרך שיח'נאה, בדרך צחות, בדרך מליצה חסידותית. יש לשער כמו כן, שדברים אלו נאמרו מתוך געגועים וכיסופים, מתוך בקשת רחמים, מתוך חפץ ושאיפה להטביע חותמה של ניצחיות על ה'תורות' שב'ליקוטי מוהר"ן', וכיוצא בזה. ואולם רבי נתן, תלמידו היותר מובהק של רבי נחמן, ראה בדברים אלה חזון **לעתיד לבוא**, כלומר: כך יהיה. רבי נחמן היה, לפי אמונתו של רבי נתן, האחרון למיישרי דרך לפני המלך המשיח. אחריו לא יהיה עוד מיישר עד בוא הגואל האחרון.

ישנם צדיקים, וגם צדיקים גדולים במשמע, וישנם **צדיקי הדורות**, או **צדיקי האמת**. אחד מאלה היה רבי נחמן – לדעתו ולדעת ר' נתן.

ומה בין צדיקים גדולים ובין צדיקי האמת או צדיקי הדורות?

צדיקי האמת או צדיקי הדורות הוא זה, שפותח שערים **חדשים לגמרי** בהיכלות העליונים, מגלה שמייים חדשים וארץ חדשה, **מוריד השפעות מעולמות רחוקים ביותר**, מגלה הוד'קודש שהיה מכוסה ונעלם דורות רבים; צדיק, שהוא מפתחם של העולמות מריש כל דרגין ועד סוף כל דרגין, "ופתח ואין סוגר, וסגר ואין פותח"...

דברי המסורת הברסלבית, המובאים להלן, לא נאמרו מפורש בסיפרי רבי נתן, כי אם מכלל דבריו אנו שומעים אותם. אבל בסיפרי הרב מטשערין (הממשיך השני של המסורת הברסלבית, בנו של רבי נחמן מטולטשין, שהיה תלמיד-חבר של רבי נתן) באים דברים אלו (בהערה לאחר מדרושי ה'לקוטים' שלו) בלי שום רמזיות ומשלים וסמלים, כהנחה מקובלת שאין להרהר אחריה.

ובכן, לפי המסורת הברסלבית הדרך היא ישראל: מתורת משה – לספר הזוהר. ל'עץ-החיים' ו'פרי-עץ-החיים', משם – אל הבעש"ט, מן הבעש"ט – אל 'ליקוטי מוהר"ן', ומן 'ליקוטי מוהר"ן' – אל מלכות-המשיח.

מה יסודה של מסורת זו?

ב. תורת-הכיבוש

נפתח נא את ספר 'ליקוטי מוהר"ן', זה הספר הנפלא, שרבים לעגו לו בדורות ההשכלה, ונראה כיצד הוא אומר להוליקנו לקראת מלכות-המשיח. דבר מקובל הוא בין כל ההוגים בסיפורת-החסידות, בין אלה שהחסידות היא תורת-חייהם, בין אלה ההוגים בה לשם מחקר והיסטוריה, שהנקודה העיקרית-תמציתית בסיפרי הברסלבי היא – הצדיק. ולא עוד, אלא שבשיטה זו אחז גם הראש-האראשון לחסידי ברסלב – רבי נתן שטרנהרץ, האחד והמיוחד שבתלמידי הברסלבי, ה'יהושע' שלו, כפי שרמז עליו הברסלבי בעצמו, בתורה שלו על פסוק "קרא את יהושע" וב'ספורי מעשיות' שלו, ב'מעשה ברב ותלמיד', הוא קורא לו בשם 'המאור הקטן', שצריך הוא לקבל אור ושפע מאת 'המאור הגדול'. ואנוכי מעז להחליט, אחרי התעמקות מרובה והקשבה נכונה בכל חידוש מדרושי מוהר"ן, ובכל שיחה ושיחה שלו, שהנקודה העיקרית והתמציתית, שהיא ביחד עם זה גם הנקודה הראשית והתכליתית בתורת הברסלבי, היא לא הצדיק, כי אם המשיח. הצדיק תופס מקום מרכזי בכל תורותיו, שיחותיו וסיפוריו של הברסלבי, אבל גם הצדיק עצמו, בכל רוממותו ותפארת גאונו, אינו בא אצלו אלא בשביל שהוא מעבר אל המלך המשיח; ובמידה שהוא, הצדיק, בבחינת צדיק האמת או צדיק הדורות, הוא לא רק מעבר אל המשיח, כי אם דמות דיוקן, או, יותר נכון, גילוי קדום של המשיח עצמו.

ה'תורה' הראשונה שב'ליקוטי מוהר"ן', מדברת על 'השכל האלוהי', שהוא בבחינת יעקב ("ויעקבני זה פעמים", תרגם אונקלוס: ויחכמני), והוא הוא הנותן חן והשיבות, מעלה ויתרון לעם ישראל, ואותו השכל האלוהי הוא גם השמש האלוהית המאירה לעם ישראל בכל ארצות גלותו, בכל עוניו ומרודו, בכל צרותיו ונדודיו. ובה במידה שהיהודי "מסתכל בהשכל שיש בכל דבריו" והוא נעשה בבחינת לבנה המקבלת אור מן השמש האלוהית, הוא הולך ומתקרב – ומקרב גם עמים אחרים – אל הגאולה ומכניע עלי-ידה את ה'חמה' שב'לעומת זה', 'חמה דקליפה', בבחינת "וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ד' צבאות". כשתתגלה מלכות שמייים, יכבוש השמש של חוכמות מדומות ואושר מדומה.

ב'תורה' זאת אין דברים מפורשים על המשיח, אבל גם כאן, ב'תורה' ראשונה זאת, מדובר הרבה על ספירת המלכות, אשר עתה היא בתכלית השפלות, ועליידי התורה והתפילה – לא במיצות אנשים מלומדה, כי אם בדעה עמוקה, ברורה וצלולה – תתעלה, תתרומם ותתנער מעפר-שיפלותה.

ב'תורה' השנייה של 'ליקוטי מוהר"ן', מדבר הברסלבי בעיקר על המלך המשיח, וה'כיבושים אשר יכבוש'. יש לשים לב, שאצל הברסלבי המלך המשיח הוא תמיד לוחם וכובש, אלא שכלי-יזין שלו, חרבו וקשתו, הם – התפילה ("בחרבי ובקשתי" תרגם אונקלוס: "בצלותי ובבעותי").

בימינו, כשהעמים נלחמים וכובשים באמצעות כלי-המוות המשוכללים ביותר, מי יבין לכיבושים אלה שהזכיר ר' נחמן? נשים לב להרגשת אנשים שהיו מחוננים בחושים רוחניים דקים מן הדקים והבחינו, שהמלחמות בין עמים לעמים מתחוללות בעיקרן מעל ומרחוק לעולם התחתון ("יהי רצון שתשים שלום בפמליא של מעלה" – ברכות י"ז, ופירש רש"י: כשהשרים של מעלה יש תיגר ביניהם, תיכף יש קטטה בין האומות). אריאז נתקרב יותר אל השקפת רבי נחמן, שהכיבושים הגשמיים באים רק אחרי כיבושים רוחניים במקומות גבוהים מעל גבוהים. הכיבושים הם לעת קצרה או לעת ארוכה, תכלית לעצמם או אמצעים לתכלית גבוהה מהם, לשם משפט, לשם תוכחה, לשם עונש ("גם רשע ליום רע"), כדי לשלם לעמים כגמולם במלאות סאת רישעם, ועוד ועוד.

ולפי שכיבושיו של המלך המשיח הם הכיבושים האחרונים, החשבון האחרון, חשבון היושר הגמור והמוחלט, הם קשים ביותר, שהרי כנגדם עומדים כוחות גדולים ואיומים של עמים חצופים ועזים, מזוינים מכף רגל ראש, מלאים מרץ וגאווה, ויש בהם גם מתנשאים להעמיד חזון-שווא של גאולה האנושות בדרכים עיקשים ונלוזים, וביחוד עם זה – בעזרת חוכמות ומדעים ותחבולות טכניות רבות המסייעות להם. נסיעתו של הברסלבי לארץ-ישראל – מתוך מסירות-נפש שאין כמוה בעצם ימי מלחמת נפוליאון בארצות המזרח, בעתם התבערה של המלחמה, בלי שום ידיעה בשפות, בלי שום הכרת העולם, בלי שום יכולת ואפשרות להשתמש לעת הצורך בכלי-נשק גשמיים כדי להגן על החיים, בסכום כסף דל ומצער, שלא היה בו אלא כדי להספיק בדוחק לנסיעה מעיירה קטנה שבפודוליה לעיר-החוף אודיסה, בלויית איש אחד, שלא ידע בהווית העולם אף אותו המעט שהברסלבי בעצמו הכיר מתוך 'סברא' ומתוך אינטואיציה, 'שמש' כזה, אשר אף אם נכון היה להפקיר את חייו על כל אומר וצו של רבו, הנה לא יכול לעזור לרבו במאומה בכל עת צרה ומצוקה – הנסיעה הזאת לא באה אלא לשם כיבוש רוחני של הארץ.

לפי השקפותיו של רבי נחמן יש לעמים המושלים (בימיו) בארץ-ישראל, טענות ותביעות חזקות על ארצנו, מתוך שהם באים לפני כסא-דינו של הקב"ה בטענת חזקה: ומה אם התופס שדה של חבירו רק שלוש שנים הוא מוחזק בה, ארץ תפוסה במשך קרוב לאלפיים שנה – על אחת כמה וכמה. ומה אנו, בני ישראל, משיבים על זה? תשובתנו היא: התופס שדה של חבירו במשך שלוש שנים יש לו בה דין חזקה רק אם הנגזל אינו מוחה, אבל אנו, בני ישראל, הרי לא חדלנו למחות בתפילותינו שלוש פעמים ביום בכל מיני נוסחאות ולשונות מיום שגלינו מארצנו ועד עתה. צועקים אנו תמיד ומתמרמרים לפני כל באי עולם על העוול הנורא אשר נעשה לנו ולא ויתרנו על הירושה אשר הורישנו אבותינו אף לשעה קלה. העמים תופסים איפוא את ארצנו רק בגזל, וכשתבוא את פקודתם השב ישיבו את הקרן במלואה ושלם ישלמו בעד הפירות אשר אכלו שלא כדן.

ואולם המחאה צריכה להיות חיה, מחאה ממשית, מחאה היוצאת מעימקי הנפש, ולא נוסח ישן-נושן ואמירה בעלמא. כי משפט זה אשר לישראל עם העמים הכובשים – לאלוהים הוא, משפט גדול וארוך, ועם זה גם סבוך ומסובך מאד בגלל החטאים הרבים שחטא ישראל לאלוהים, לעם ולארץ ולמלכות בית-דוד, ועליידי הקיסר-גוים של עמים רבים נגדו במשך אלפי שנים. לפיכך, אין בכוחן של תפילות סתם להוציא את העושק מיד עושקו כוח, ורק כשעולה השוועה לאלוהים, כשהמחאה תמידית ונמרצה, כשהיא בוקעת רקיעים, היא פועלת את פעולתה במשך של דורות.

וכשבאים הצדיקים הגדולים, וביחוד אלה שהם בבחינת גואלים, עליהם לא רק להתחנן, לזעוק ולשווע, כי אם גם לעשות פעולה ממשית.

לפי המצב, שבו נמצאה ארץ-ישראל בימי רבי נחמן, לפי חינוכו ולפי ההשפעות שקיבל מאת הסביבה הבעש"טית שבה חי, אי-אפשר היה לו לעשות פעולה אחרת של כיבוש, בלתי אם לנסוע לארץ-ישראל, לערוך שם את טענותיו-תביעותיו, שוועתו-מחאתו, קשתו-בקשתו, מלחמתו-תפילתו.

ועם כל זאת ישנן ידיים מוכיחות, שריחפו לפני עיני רוחו של הברסלבי גם צורות אחרות של כיבוש, צורות יותר ארציות, יותר מדיניות-מוחשיות. אם נצרף אחד לאחד את ההערצה הגדולה שהעריך רבי נחמן את נאפוליאון, עד שחשב אותו למלך לפי עיקר שורש נשמתו, לתופס מלוכה לפי צו ואומר של הקב"ה, אף שנוגד במשפחה של אנשים פשוטים (עיין סיפורו: 'מעשה בבן מלך ובן שיפחה שנחלפו' ועיין 'בחי מוהר"ן' כיצד החל רבי נחמן לספר את הסיפור האמור); אם נצרף קווים שונים בתכונות המלך והגיבור שבמעשה בבעל-תפילה ('סיפורי מעשיות') ודברים אחרים של רבי נחמן בעניין גודל ערכה של גבורת הלב ('עיין 'ליקוטי מוהר"ן', רמ"ט, ועוד) נזכור את ההבטחות שהבטיח נאפוליאון ליהודי ארץ-ישראל ונשים לב לסיפור שב'שיבחי הבעש"ט', שבדודאי ידע אותו רבי נחמן (לפי שהוא האמין במעשיותיו של אותו ספר, כנראה מדברי רבי נתן ב'ליקוטי הלכות' שלו, ותבע את עלבוננו מן הבזים ולועגים לו), כי הבעש"ט ראה בחזונו את רבי עקיבא (נושא כליו של ברכוכבא) לבוש במדי איש-צבא, במערה של דוד המלך; אם נזכור עוד את דברי רבי נחמן עצמו ב'תורה' הנפלאה: "תשעה תיקונים אתמסור לדיקנא" על בעל ה'דיקנא', הצדיק הגואל, שצריך הוא לפעמים לקבל כוח-החרב מיד אדום ('ליקוטי מוהר"ן', כ); אם נחדור לתוך המניע הנפשי הפנימי של חצאי-דיבורים-זרמים אלה, – נהיה קרובים מאד לאמת אם נאמר, שלפעמים חשב רבי נחמן גם מעין מחשבות ציוניות-מדיניות, אף שגם אז לא העלה על דעתו, שאפשר לה למלכות-ישראל בלי 'מלכות-שדי', וגם אז לא חדל מהאמין, שעיקר הגאולה יבוא סוף-סוף על ידי חרבות-תפילתו של המלך המשיח ועליידי התחדשות העולם ככוח שהוא למעלה-מן-הטבע.

ג. אמונה – תפילה – ארץ-ישראל

"עיקר כלי זיינו של המשיח", – אומר הברסלבי ב'תורה' השנייה שב'ליקוטי מוהר"ן' – "וכל המלחמות שיעשה וכל הכיבושים שיכבוש – הכל רק בכוח התפילה". אבל מדוע רק בכוח התפילה? מדוע לא בכוח התורה? מדוע לא בכוחן של שאר מיצוות? תשובה לשאלה זו, המתעוררת מאלה, אנו מוצאים ב'תורות' אחרות שב'ליקוטי מוהר"ן'. מתוך בירורו של עיקר עניין התפילה לפי רבי נחמן, נשכיל ונבין את פעולתה של התפילה, ומתוך הבנה זו נעלה ונגיע אל ההכרה הברסלבית, שמהותה של התפילה ומהותו של המשיח מתאחדות ומתלכדות בריכוז עליון כלל-עולמי או על-עולמי. או, בסגנון יותר מסתורי, – התפילה ומשיח היינו הך: "תפלה לעני כי יעטוף" "ואני תפלה". תפילה – שכינה, תפילה – מטרונותא, תפילה – דיבור, תפילה – מלכות.

"דע" – מלמדנו הברסלבי – "כי עיקר הגלות אינו אלא בשביל חסרון אמונה, כמ"ש: 'תבוא', תשורי מראש אמונה', ואמונה היא בחינת תפילה, כמ"ש: 'ויהי ידיו אמונה', ותרגומו – פריסן בצלו, וזה בחינת ניסים – למעלה מן הטבע.

"כי התפילה – למעלה מטבע. הטבע מחייב כן, והתפילה משנה הטבע. וזה דרך נס, ולזה צריך אמונה, שמאמין שיש מחדש, ובידו לחדש דבר כרצונו.

"ועיקר אמונה, בחינת תפילה, בחינת ניסים, אינו אלא בארץ-ישראל, וכמו שנאמר: 'שכן ארץ ורעה אמונה', ושם עיקר עליית התפילות, כמ"ש: 'וזה שער השמים'.

"ובשביל זה, כשפגם אברהם ב'מה אדע', ובוה פגם בירושת הארץ, שהיא בחינת אמונה, בחינת תפילה, באה גלות מצרים.

"ויש בני-אדם המכסים כללות הניסים בדרך הטבע, וכשתיכלה זאת ותתרבה אמונה בעולם, יבוא משיח" ('ליקוטי מוהר"ן', בתורה "ואלה המשפטים").

'טוב ד' לכל ורחמיו על כל מעשיו' – 'טוב ד' לכל' – זוהי בחינת תפילה, שמאמין בר', שהקב"ה טוב לכל דבר, הן לרפואה, הן לפרנסה, הן לכל הדברים – כי מי שאינו מאמין בהקב"ה צריך להשתדל אחר תחבולות רבות, למשל, כשצריך לרפואה צריך להשתדל אחר עשבים רבים, ולפעמים אלו העשבים, הצריכים לו, אינם נמצאים במדינתו, והעשבים הנמצאים אינם טובים למכתו, אבל הקב"ה טוב לכל המכות לרפאותו, והוא בנמצא תמיד, כמ"ש: 'מי כד' אלהינו בכל קראנו אליו'.

“ועליידי תפילה זוכה (האדם) לשלום הכללי, וזהו ‘ורחמיו על כל מעשיו’, היינו שרחמי השי”ת יתמשכו על כל הברואים, וכל הברואים ירחמו אחד על חברו ויהי שלום ביניהם, כמ”ש: ‘וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירביץ’ – ‘לא ירעו ולא ישחיתו’.

“עליידי תפילה זוכין לשלום הכללי, שלום בכל העולמות, ואזי, כשזוכין לשלום הכללי, יתבטל כל המשא-ומתן מן העולם”.

– שהרי –

“כל המשא-ומתן הוא רק עליידי בחינת מחלוקת, שאין שלום בין הרצונות – “וזהו בחינת: ‘ויהי ריב בין רועי מקנה אברם ובין רועי מקנה לוט – והכנעני אז בארץ’ (בראשית י”ג). כנען – בחינת סוחר, כמ”ש: ‘כנען בידו מאזני מרמה’ (הושע י”ב), היינו: עליידי בחינת ריב ומחלוקת, בבחינת ‘ויהי ריב’ וגו’, עליידי זה – ‘והכנעני אז בארץ’, יש סוחרים ומשא-ומתן בעולם. אבל לעתיד לבוא, שיהיה השלום המופלא בעולם, כמ”ש: ‘וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירביץ’, אזי יתבטל המשא-ומתן, כמ”ש: ‘ולא יהיה כנעני עוד בבית ד’ (ב’תורה) “להמשיך שלום בעולם” – ‘ליקוטי מוהר”ן י”ד).

“ודע” – הוא אומר במקום אחר, – “שכל מיני הצער וכל מיני היסורין אינם אלא מחסרון הדעת, כי מי שיש לו דעת ויודע, שהכל בהשגחה מהש”י, אין לו שום יסורין וינו מרגיש שום צער, כי ד’ נתן וד’ לקח. ואעפ”י יש יסורין שבהכרח מרגישין אותם (כגון היסורין הבאים מחמת ההרכבה, כמו היסורין שיש ביציאת הנשמה מן גוף, והם יסורי החולה שבאים מחמת שמתחלת הנשמה להתפשט מן הגוף, ומחמת שנקשרה הנשמה בהגוף בקשר אמיץ וחזק ע”כ בהכרח מרגיש היסורים בעת הפירוד) – אעפ”כ היסורין קלים מאד ונוחים להתקבל בעת שיודע בדעת ברור (ה), שהכל מהש”י, ומכל-שכן שאר מיני צער ויסורין, שאין מרגישין כלל, כשיש לו דעת כנ”ל. ועיקר הצער מהיסורין הוא מחמת שנוטלין ממנו הדעת כדי שירגיש ביסורין.

“וזהו עיקר צער של ישראל שיש להם בגלות – הכל מחמת שנפלו מהדעת ותולין הכל בטבע ובמקרים ובמזל, ומחמת זה יש להם צער ויסורין, וזה בא להם מחמת שהם שרויין בין העכו”ם ולמדו מהם. מחמת שהם רואים שעתם מוצלחת מאד וישראל ניבזים ושפלים, – על כן הם לומדים מהם ותולין הכל בטבע, ומחמת זה בעצמו יש להם יסורין, כי אם היה להם דעת לה היה להם יסורין כנ”ל.

“ובאמת ישראל הם למעלה מן הטבע, רק כשהם חוטאים, ח”ו, הם נופלים תחת הטבע כמו העכו”ם, שהם תחת המזל והטבע.

“וכשהקב”ה רוצה לרחם על ישראל ולהושיעם מגלותם ולעשות קץ וסוף להמציא להם, אזי ממשיך עליהם השגחה ומכניע ומבטל הטבע והמזל, שהיו מחייבים שיהיו ישראל נתונים תחת ידם, ואז מחייב (את) המציא להם, וישראל עולים עליהם עליידי ההשגחה.

“ודע, שזאת ההשגחה הוא (הצדיק הגדול, מי שהוא בבחינת משה-משיח) ממשיך מסוף העולם, כי לעתיד, בעת הקץ, ייבטל הטבע לגמרי ולא תהיה רק השגחה בלבד” (ליקוטי מוהר”ן, ר”ג).

ד. המלחמה הנטושה על-פני העולמות

וכאן שאלה מתעוררת מאליה:

אם כל כך גדול הוא כוח התפילה, ובני-אדם אינם פוסקים מלהתפלל, מדוע לא נשתחרר עוד העולם מעבדות-ושיפלותו? מדוע רבים כלי-כך אסוני-פגעיו? מדוע מתגברות ומתחדשות הצרות מיום ליום ומשעה לשעה. מדוע מתגברות בעולם רציחות-קין, מלחמות שאינן פוסקות בין עם לעם, בין מעמד למעמד, בין מפלגה למפלגה, בין משפחה למשפחה, בין איש לאיש?

שאלה זו ריחפה גם לפני רבי נחמן והוא השיב עליה, כי “מלחמה לד’ בעמלק”, מלחמת-עולם אשר רק כעבור תקופות רבות מאד תבוא ליד גמר. כל דור ודור עושה את שלו. אבל קטן הוא כוחו לכבוש ולהיעטר בעטרת-נצחון. ארוכה מאד היא המלחמה הנטושה על-פני כל העולמות, ועזים וקשים וערומים לגיונותיו של האויב היושב ומסתתר אפילו בתוך ממשלתה של הקדושה עצמה. יש לחדש מלחמה זו בכל תקופה ותקופה בתחבולות רבות ושונות, לפי שהאויב גם הוא ממציא לו תחבולות רבות ושונות חדשות לבקרים להפיל למשאות-נצח את ממשלת הקדושה ולהכות חרם ירושלים קרתא קדישתא.

וזקוקים בני אדם לשר-צבא אחד, אשר יעמוד בראש החיל הלוצם “מלחמת ד’ בעמלק”, וכל שרי-הצבא, ומה גם אנשי החיל הפשוטים, עליהם להיות נכנעים למשמעת שרי-הצבא הכללי. דורות שאין בהם שרי-צבא כלליים כאלה הולכים ונמוגים. דורות שיש בהם שרי-צבא כאלה, אבל אין השרים הקטנים במעלה נשמעים לשרי-הצבא הכלליים, גם הם צר כוחם לעמוד בעת צרה, ובכל זאת אף גיעתם, מירצם וכיסופם של הדורות ההם, אינם הולכים לאיבוד לגמרי. כל “מלחמה לד’ בעמלק” עושה סוף-סוף איזה רושם, מחלשת מבחינת-מה את כוחו של האויב ומגברת את כוחה של הקדושה. “לית רעותא טבא דמתאבדא”, ואין כל תפילה מעומק-הלב שתהא כלה ואובדת באיזה חלל ריק. הכל מצטבר באיזה מקום שבמסתרים, הכל מצטרף לחשבון.

וכשבא הכובש הגדול, הצדיק הגואל, שהוא בבחינת משה-משיח, הוא נעזר לא רק בכוחותיו הוא ובכוחותיהם של בני-דורו המסייעים לו, כי אם גם בכל מה שנקבץ ונאסף יד-עלייד במשך דורות רבים שקדמו לו.

רבי נחמן מכניס רעיון זה, כדרכו, באגדה אחת, שהוא מחלקה ומנתחה מליס-מלים ומוצא בכל מלה רמז אחר.

באגדות רבה בר-בר-כנה, מכניסים הדרשנים ואף הפשטנים כוונות רבות ושונות, מהן גם רחוקות שברחוקות, ומכל-שכן שהותרה שיטה זו לרבי נחמן, שבכלל הוא מוציא כתובים רבים, ומכל-שכן דברי אגדה, לא רק מפורשים, כי אם גם מדרושם הקרוב, ואף גם מסודם הרגיל ומקובל: מעלה הוא אותם למושג אצילי, רוחני שברוחני, אשר רק בראייה חדה שבחזות אפשר לראות את היחס שבין המושג ההוא לבין דברי הכתובים והאגדות עצמם.

הפעם דבר לנו עם אגדת רבה-בר-בר-כנה זו: “זמנא חדא הוה קא אזלינן בספינתא, וחזינא ההוא כוורא דיתיב ליה חולתא אגביה וקדחא ליה אגמא עלויה, וסברינן יבששתא היא, וסלקינן ואפינן ובשלינן אגביה, וכד חם גביה – אתהפך, ואי לא דהוה מקריבין לספינתא הוה טבעינן” (פעם אחת הלכנו בספינה וראינו דג שנצטבר חול על גבו, וקדחו עשבים על החול, וחשבנו, שיבשה לפנינו, ואפינו וביישלנו על גבו, וכאשר חם הגב – נתהפך, ואילמלא היינו קרובים אל הספינה היינו טובעים).

ומפרש הברסלבי אגדה זו כך:

“בגלותו כביכול הקב”ה בהסתרת־פנים, כמ”ש: הסתרת פניו, שהיא בחינת רחמים, ופונה עורף אליו, שהיא בחינת דין, וכל תפילותינו ובקשותינו – שיחזיר פניו, כמ”ש: “פנה אלי” (תהלים פ”ו), וכמ”ש: “יאר ד’ פניו” (במדבר ו’). וכשאנו רואים אורך הגלות, ובכל יום אנחנו צועקים אליו ואינם נושעים, יש מעמנו, בני ישראל, שטועים, ח”ו, בליבם, שכל התפילות הם (הן) לריק, אבל באמת כל התפילות – הצדיקים שבכל דור ודור מעלים אותן ומקימים אותן, כמ”ש: “ויקם משה את המשכן”, ומעלין כל שייפא ושייפא לדוכתא, ובנין קומתה של השכינה מעט־מעט, עד שישתלם שיעור קומתה. אז יבוא משה, דא משיח, ויקים אותה בשלימותה –

“וזה פירוש: חזינו לההוא כוורא. זו בחינת צדיק הדור הנקרא דג, בחינת משה־משיח. דיתב ליה חלתא אגביה” – היינו, התפילות שאנו מתפללים על זה, שכביכול פנה עורף אלנו. וקדחא ליה – היינו: “ויביאו את המשכן אל משה”, כי צריך להביא ולקשר את התפילה אל צדיק שבדור. “וקדחא ליה אגמא” – היינו הנשמות הבאים(ות) עם התפילה, בבחינת “בתולות רעותיה אחריה מובאות לך”, כי הנשמות נקראות עשבין, כמ”ש: “רבעה כצמח השדה נתתיך” (יחזקאל ט”ז). “וסברין יבשתא היא” – היינו, שהתפילות אינן עושות פירות, אבל באמת אינו כן, אלא – “סלקין ואפינן ובשלינן”, היינו – כל התפילות סלקין ועולין, וכל מה שמרבין בתפילה נבנית השכינה ביותר ומכילה עצמה לזיווג, כמ”ש: “כי אם הלחם אשר הוא אוכל” (בראשית ל”ט). כשתשתלם קומתה של השכינה על־ידי רוב התפילות – ייכמרו רחמיו ות(ת)הפך מידת הדין לרחמים, וזהו “כד חם” – היינו, כאשר ייכמרו רחמיו – “גביה אתהפך”, היינו, שתתהפך מידת הדין למידת הרחמים; “ואי לאו דהוה מקרבינן לספינתא”, היינו – “למעני למעני אעשה זאת” ישעיה מ”א), כדאיתא במדרש: “מי הקדימני ואשלם לו” – “מי עשה לי מזוזה קודם שנתתי לו בית” (ויקרא רבה פ’ כ”ז). נמצא, שכל מעשים טובים שלנו וכל התפילות הכל מאיתו, ית, ואין ראוי לחשוב לקבל שכר על שום דבר, ואף־על־פי שנראה, שע”י תפילותינו ותורותינו (ת)היה הגאולה, אעפ”כ צריכין אנו לחסדו, שבחסדו הגדול יגאל אותנו. וזהו “אי לא מקרבת ספינתא”. זה בחינת חסד, כמ”ש: “הספנים רובם חסידים”. אם לא חסדו – טבעין, ח”ו, בגלות (ליקוטי מוהר”ן, ב’ תורה) “אמור אל הכהנים”.

פירושי משפטים אחדים באגדה האמורה ודאי שאינם לפי טעם בני־דורנו. הפירוש למלות “ובשלינן ואפינן” פוגם בהרגשה האסתטית של בני־דורנו, והפירוש למלים: “וכד חם גביה אתהפך” מוציא את הנמשל מן המשל לגמרי. הנכון הוא: כד חם גביה – אתהפך, כלומר: כשחם הגב של הדג (על־ידי מדורת האש שערכו עליו) – נתהפך הדג. בעוד שלפי רבי נחמן יש לקרוא: “כד חם – גביה אתהפך”, היינו, כשניכמרים רחמיו של הקב”ה, הוא מהפך את הגב שלו, את העורף, את מידת הדין, ומסב פניו, רחמיו וחסדיו, לעם ישראל, שהתפלל ולא נענה.

אך אם לא נשיב לב לפרטים ונתפוס את הפירוש בכללו, הרי לפנינו ציור נפלא על תפילותיהם־זעקותיהם של כל באי־עולם בכלל וישראל בפרט, ועל צדיק הדורות המצרף ומעלה כל אותן התפילות, אשר עד עתה היו כאדמה שאינה מוציאה פירות.

הצדיק הגואל, צדיק הדורות, הוא כלויתן בים האין־סוף, וכל התפילות, שלא היתה להן עלייה, באות אליו ונדבקות כחול קודח סביבו (הברסלבי מפרש “חלתא” מלשון תפילה, כמו: “ויחל משה”, אבל כנראה מהמשך המאמר, הוא משאיר גם את הציור של חול קודח מסביב לדג שביט הנראה כמו אי). ועפות אליו כל הנשמות שבתוך התפילות, וגדילות הן שם, בחול שמסביב לצדיק, כצמח השדה, והוא, הצדיק, מתקן אותן, את התפילות ואת הנשמות, בבחינת יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה, מכנים כל תפילה במקום הראוי לה וכל נשמה במקום הראוי לה, וכך הוא בונה לאט לאט את קומת השכינה עד שהוא מקים את המישכן הקדוש במלואו, ואז נכמרים רחמי הקדוש־ברוך־הוא על העולם כולו, ובפרט על ישראל השרוי תמיד בצרות, יגונות ואנחות, וכל המציאות כולה מתמלאה חסדים גלויים ועצומים.

אחרי כל אלה, אחרי כל פעולותיו ותיקוניו של צדיק הדורות, עדיין אנו זקוקים לחסדים מיוחדים מאת ד’. עלינו לנוס ולהימלט מן ההבלים, שאנו שקועים בהם כמו בעימקי מצולה – אל ספינת־חסדו של הקדוש־ברוך־הוא.

ה. במה נכיר את הצדיק הגואל?

מדוע הנשמות דואות אל צדיק האמת? מדוע הן מבקשות רק אצלו את תיקונן? מדוע רק הוא, צדיק האמת, יודע להרים ולתקן נשמות נפולות, להלביש נשמות ערטילאות, להעלות למקום הנכון תפילות תועות בחללם של עולמות?

וכיצד נדע להבחין בין זה שנקרא צדיק האמת או צדיק הדור, או, יותר נכון, צדיק־הדורות (לפי שצדיק כזה, שהוא מיישר דרך למלך המשיח, נראה רק בתקופות רחוקות), לבין שאר צדיקים? מה הם הסימנים אשר על־ידם נדע להכיר ולהבחין באותו צדיק אחד ומיוחד?

ועוד: מה הן התכונות והסגולות המיוחדות לו? מה הוא עיקר טיבה ומהותה של הנשמה העליונה השוכנת בגופו של צדיק האמת? ומה היא החוכמה העליונה אשר לצדיק ההוא, החוכמה אשר על־ידה הוא מושך אבירים בכוחו ומטה רבים לחפץ־קודשו?

תשובה לשאלות אלה אתה מוצא במה שלהלן.

(א) בהגדרה הכללית של שורשי הנשמות, עבודתן, תעיתן, קלקולן ותיקונן לפי שיטת הברסלבי.

“דע” – אומר הברסלבי – “כי יש שדה, ושם גדלים אילנות ועשבים נאים מאד. גודל־יקר־יופי השדה וגידוליו אין לספר. אשרי עין ראתה זאת. ואילנות ועשבים הם בחינת נשמות הקדושות הגדילות שם, ויש כמה נשמות ערומות שהן נעות ונדות מחוץ לשדה וממתינות ומצפות לתיקון שיוכלו לשוב ולכנס אל מקומן, ואפילו נשמה גדולה, שבה תלויות כמה נשמות, לפעמים כשהיא יוצאת לחוץ, קשה לה לחזור לשם. והן כולן מצפות לבעל השדה, שיוכל להתעסק בצורך תיקונן. ויש נשמה שתקינה על־ידי מיתה של אחד או על־ידי מיצווה ועבודה של אחד –

“ומי שרוצה לחגור את מותניו להיות בעל השדה, עליו להיות איש תקיף וגיבור־חיל, חכם וצדיק גדול מאד. ויש אחד שאינו יכול לגמור העניין כי אם במיתתו, ואפילו לזה צריך להיות גדול מאד, כי יש כמה וכמה גדולים, שאפילו במיתתם לא יועילו. רק אם יש אדם גדול ומופלג במעלה מאד מאד, הוא יכול לגמור מה שצריך בחיים חיותו, כי הרבה יסורין ודברים קשים עוברים עליו, אך על־ידי גדלותו ומעלתו עובר על כולם ועושה פעולת השדה כמו שצריך” (ליקוטי מוהר”ן, ס”ה).

(ב) בבחינת האין המוחלט של צדיק האמת, כלומר הכנעה עצומה לפני האין־סוף, שלא תצויר הכנעה גדולה ממנה.

“בכל פעם ש(אתה) בא אצל תלמידי חכם, ומספר לפניו כל ליבך והת”ח הוא בחינת משה, שהוא בחינת אין (כמ”ש: “והחכמה מאין תמצא”), על־ידי זה אתה נכלל באין־סוף; וזה בחינת “זרקא” – דאיזדריקת לאחר דאיתגטילת מתמן, שתחזיר את המלכות לאין־סוף שהוא רצון שבכל הרצונות, כי המלכות, שהיא בחינת אותיות הדיבורים, כל אות ואות מלוּבש בה רצון השי”ת, שרצון השי”ת היה, שזאת האות תהיה לה תמונה כזו ואות אחרת תהיה לה תמונה אחרת. נמצא, שרצונות, היינו, תמונות האותיות, הם התגלות מלכותו ית”ש. וכל אלו הרצונות, היינו התמונות, נמשכות מרצון האין־סוף, שאין בו תמונה. – ובכל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקב”ה, היינו מלכותו, היינו רצונות, שם אתה מוצא ענווונותו

– היינו רצון אינסוף (כלומר: הרצון האינסופי שהוא למעלה מכל רצונות פרטיים ולמעלה מכל תמונה –ה.צ.). וזה בחינת התפשטות הגשמיות, כי כשרוצה (האדם) להיפגש ברצון האינסוף צריך לבטל את היישות שלו, וזה שכתוב בזהר, שהסתלקות משה בשבת בשעתא דמנחה, שאז התגלות רעוא דרעון, שהוא בחינת רצון אינסוף, שכל הרצונות מקבלים חיותם ממנו, וזה מחמת שביטל משה כל יישותו, כמ"ש: "ונחנו מה" (ליקוטי מוהר"ן, בתורה "אנכי ד' אלקיך").

ג. בגבורת הלב של צדיק האמת (או הצדיק הגואל, בעל השדה, משה-משיח וכדומה).

“עיקר הגבורה” – אומר הברסלבי – “בלב, כי מי שליבו חזק ואינו מתיירא משום אדם ומשום דבר, יכול לעשות גבורות נוראות, משום שהוא רץ לתוך תוקף המלחמה. וזה בחינת: ‘איזהו גבור? הכובש את יצרו’ (אבות כ"ד), וזה בחינת גבורת שמשון, שנאמר בו: ‘ותחל רוח ד’ לפעמו במחנה דן בין צרעה ובין אשתאל’ (שופטים י"ג), שבאותם המקומות צלחה עליו רוח ד' ולבש גבורה, דהיינו, שבאו לו חוזק ותוקף גבורה שבלב, ועלידי זה עשה גבורות נפלאות” (ליקוטי מוהר"ן, רמ"ט).

ד. בתשע הנהגות ותכונות, שהן סודות של ממשלה בעולמות ובנשמות. תכונות אלה “אתמסרו לדיקנא”, ל”סבא דסבין”, למשה-משיח, לרועה הנאמן: א) “קח את המטה” – קח מטה עזו, שיש לך מן המיצות והמעשים הטובים שעשית; ב) “והקהל את העדה” – רדה עלידי מטה-עזו שלך בעדה, קרב את הישרים שבה והכנע את הרעים שבה; ג) “ודב רתם אל הסלע” – “אין דיבור אלא נחת, שישפוך שיחו ותפילתו בתחנונים”. את הרעים יכניע במטה-עזו, אבל לפני הקב"ה יעמוד כדל ויבקש תחנונים ולא ייתלה בשום זכות, וזהו: ואתחנן אל ד' בעת ההיא לאמר, שצריך לדבר תחנונים בשעה שרוצה לאמור, היינו קודם הדרוש;

ד) “לעניניהם” – שיתקשר עם נשמותיהם של הנאספים לשמוע. “כשדורש ברכים וקודם הבאור הוא מקשר עצמו עם נשמותיהם ושופך תפלות לפני השי"ת – בודאי אל כביר לא ימאס (איוב ל"ו); ה) להמשיך דיבורי אש: “יש נשמה בעולם, שעל ידה מתגלים פירושי-התורה והיא מסובלת ביסורין; פת במלה תאכל ומים במשורה תשתה, כי כך דרכה של תורה (אבות פ"ז)”, – וכל מפרשי התורה מקבלים מאותה נשמה, ואותה נשמה כל דבריה כגחלי-אש. אי-אפשר לקבל ולשאוב מימיה-התורה אלא ממי שדבריו כגחלי-אש, בבחינת: הלא כה דברי כאש (ירמיה כ"ג); ו) להמשיך תורה. “מי שרוצה להמשיך באורי התורה צריך להמשיך מתחלה לעצמו דבורים חמים כגחלי אש כנ"ל, והדבור נמשך מלב העליון, בחינת ‘צור לבבי’ (תהלים ע"ג), ובלב שהוא כתובים כל ביאורי התורה, ומי שצריך ליקח לו איזה ביאור צריך ליקח מהלב הנ"ל בתפילה ובבקשה.” ז) “וישלח משה מלאכיהם”. “הכוחות הרוחניים הנבראים מאותיות התורה הם מלאכים ממש. – אלו הכוחות הרוחניים, המלאכים, הם לפי התחדשות התורה, והתחדשות התורה – לפי הקדושה שנתוספה למעלה. לפי רבות הקדושה, כן נמשך ריבוי התורה, ולפי רבות התורה, כן רבות המלאכים, וכן להיפך, היינו, שלפעמים הקדושה כל כך מועטת, עד שהמלאכים הנבראים מחידושי התורה עם מעט-יכוח, אין בידם לקבל את הכוח לענוש את הרשעים בחרבא ובקטלא, ואין להם כוח אלא להכניע את הרשעים בלבד ולהביא מורך בלבבם, ולפעמים גם להכניע אותם בלבד אין כוח למלאכים האלה, וכו'. ח) “אל מלך אדום”. “הכוח הזה, לענוש את הרשעים, אי-אפשר אלא כשמקבלין את הכוח הזה מאדום, כי זה הכוח שלו הוא בבחינת – ‘ועל חרבך תחיה’” (ט) לבוא לארץ-ישראל. “בזכות התורה שממשיכין זוכין לארץ ישראל, כמ"ש: ‘ויתן להם ארצות גוים’ (תהלים ק"ה). אבל א"י היא אחת משלושה דברים הניקנין עלידי יסורין, ועיקר היסורין הם המונעים הרשעים, מוציאי דיבת הארץ, וצריך להכניע מתחילה אלו הרשעים”. “ובאלו אשתכח גבור תקף” – היינו, כשבא (הצדיק) לבחינת ארץ-ישראל, אזי נקרא גבור תקף. כי קודם שבא לבחינת ארץ-ישראל, אזי – “אל יתהלל חוגר כמפתח” (מלכים א', כ'), אבל אח"כ, כשניצח, נקרא איש מלחמה (תמצית ה'תורה' ט"ו תיקונין אתמסרו לדיקנא” ב'ליקוטי מוהר"ן' כ', עד כמה שהיא נוגעת לענינינו).

ה) בשלימות לשון-הקודש של צדיק-האמת. בביטוי זה – שלימות לשון הקודש – משתמש הברסלבי בשני מובנים: א) לשון-הקודש ממש, לשון ישראל, לשון התורה והנביאים וכו', הלשון אשר בה נברא העולם, ואותיותיה מחיות ומהוות את היקום, והן נופלות ויורדות משמי-שמים עליונים לעימקי-ההומות, לעימקי גשמיות וגסות, בסוד גלות השכינה, ועולות אחרי-כן ושבות למקורן האצילי-שמיימי בסוד שיבת השכינה. ב) לשון הקודש של צדיק האמת עצמו, כלומר: הדיבור הקדוש והטהור שלו שנקנה עלידי שמירת הלשון לא רק מכל ניבול פה, לשון הרע ורכילות, כי אם מכל דיבור בטל, מכל “דברים אשר הם לא לד' ולתורתו” (כביטוי “התניא”). ללשון ההיא, לדיבור, שבו מרוכז כוח רוחני נשגב, יש כוח והשפעה עצומה.

“על ידי לשון-הקודש”, – אומר הברסלבי – “רוממנו מכל הלשונות, שכל לשונות העמים נופלים עלידי לשון-הקודש, דהיינו, שהרע, שיש להלשון של האומה הזאת אחיזה בו, נופל ונתבטל עלידי לשון-הקודש, וזהו בחינת לשון נופל על לשון. – – – ‘והרע הכולל, שכל הרעות של שיבעים לשון כלול בו, נופל ונתבטל ואין לו שליטה – עלידי לשון-הקודש, וזהו בחינת מדורה של שיבעים כוכבים הנזכרת ב'זוהר', תבערת המדורה של תאוות ניאוף.

“וזהו שפירש רש"י: ‘על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבר באשתו; מכאן שנאסר להם עריות – רוח הקודש אומרת כן’. ‘רוח הקודש’, היינו – לשון-הקודש, כמו: ‘וברוח פיו כל צבאם’ (תהלים ל"ג), שעלידי לשון-הקודש נאסרת התאוה של ניאוף, היינו המדורה של שיבעים כוכבים. – – – ‘ויוסף, עלידי שהיתה לו שלימות-לשון-הקודש, כמו שכתוב: ‘כי פי המדבר אליכם’ (בראשית מ"ה) – בלשון-הקודש, על כן כתוב בו: ‘הנמצא כזה איש אשר רוח אלהים בו’.

“מי שיכול לעורר התנוצצות האותיות שבכל מעשי בראשית, אכילתו ושתייתו וכל תענוגיו אינם אלא מהתנוצצות האותיות שבהאכילה-ושתייה, בבחינת: ‘ויאכל וישת וייטב לבו’ (רות ג'). ‘וייטב ליבו’ – היינו, בחינת התנוצצות האותיות של לב האלהים שבמעשה-בראשית, שיש בכל דבר, וזהו: ‘וייטב לבו – אין טוב אלא אור’.

“וכל חכם פשוט (פירוש: חכם בלבד, אף-על-פי שאיננו צדיק) יכול לידע האותיות שנברא בהן הדבר הזה שאוכל, כי מי שיועד הכוח של מתיקות ומריירות, חריפות ומליחות, שזה מרכז וזה מקשה, זה מגדיל וזה מקטין, זה מקצץ וזה מרחיב, ויודע התחלקות האותיות, שנחלקות לשלש אמות אמ"ש (אור, מים, אש) ושבע כפולות ושנים-עשר פשוטות, ויודע האותיות השייכות לכל ספירה, ויודע כוחה של כל ספירה, אזי, כשטועם איזה דבר או רואה איזה דבר, הוא יודע ומבין צירופי-האותיות של לשון-הקודש, ששקל הקב"ה בחוכמתו וברצונו הפשוט כן-יוכך אותיות שיברא בהן דבר זה כך וכך.

“אבל אעפ"י שהוא חכם גדול כל כך שיועד האותיות שיש בכל דבר, יכול להיות שאכילתו ושתייתו ותענוגיו עדיין מגוף הדבר ולא מהתנוצצות האותיות, כי לזכות לזה, שיהיו כל תענוגיו רק מהאותיות, שיש בכל דבר, זה אי-אפשר, אלא אם זוכה לשלימות-לשון-הקודש, דהיינו, כשזוכה לשבר תאוות-המיסגל לגמרי ולהשלים את לשון-הקודש עד שיביא התנוצצות חדש(ה) בלשון הקודש, דהיינו, האותיות שיש בכל דבר. וזה הצדיק, שאוחז בזה, הוא דווקא זוכה לזה, שאינו מרגיש שום תענוג באכילה ושתייה ושאר התענוגים שבעולם, כי אם מהתנוצצות-האותיות” (מתוך ה'תורה': ‘תפילה לחבקוק’, ‘ליקוטי-מוהר"ן', י"ט).

ו. עצות והדרכות

מן האמור למעלה למדנו להכיר את עיקר מהותו של צדיק האמת, משה-משיח, ואת הסימנים אשר על פיהם נכיר ונבדיל בינו לבין שאר צדיקי עולם. אבל מה הם הדברים והדרכים, אשר בכוחם אותו צדיק האמת (או, נאמר ברורות, הברסלבי עצמו) מקרב את בני-האדם לעבודת ד'. במה הוא מצרפם ומזקקם? מה הן העצות וההדרכות אשר בהן ועליהן הוא מציל אותם מכף ה' אויב הכללי, ה'נחש הקדמוני, ה'רע הכללי, ה'מדורה של שיבעים כוכבים'?

עצות והדרכות רבות להברסלבי, אבל אפשר להכליל אותן בארבע-עשרה: א) אמונה פשוטה; ב) התקשרות לצדיק האמת; ג) אמונה בכוח-עצמו והתחזקות תמידית; ד) תפילה בכוח, בדביקות ונקודת האמת שבנפש; ה) שוועה וזעקה; ו) שימחה ולב נשבר כאחד; ז) התבודדות; ח) שיחה בינו לבין קונו; ט) חיבור תורה ותפילה; י) התקדשות בחיים המיניים ('שמירת הברית'); יא) ביטול תאוות הממון; יב) צדקה; יג) תשובה שאינה פוסקת; יד) התחלה חדשה בכל שעה ושעה.

אמונה פשוטה

"צריך כל אחד לחפש את עצמו ולחזק את עצמו באמונה, כי יש סובלי חוליים שיש לכם מכות מופלאות, והם סובלים החוליים רק בשביל נפילת האמונה, בבחינת: 'והפלא ד' את מכותיך' – 'מכות גדולות נאמנות' ו'חוליים רעים ונאמנים' – נאמנים דווקא, כי הם באים עליידי פגם האמונה.

"עליידי נפילת האמונה באות מכות גדולות ומופלאות, שאין מועיל להן לא רפואות ולא תפילה ולא זכות אבות".

"צריך להשליך כל החוכמות ולעבוד את ד' בפשטות, כי צריך שיהיו מעשיו מרובים מחוכמתו, ולא המידרש עיקר, אלא המעשה. וע"כ צריכיך לסלק כל החוכמות ולעבוד את ד' בפשטות בלי שום חוכמות, לא מבעי חוכמות של שטות של סתם בני-אדם, אלא אפילו חוכמות גמורות. אפילו מי שיש לו מוח גדול באמת, כשמגיע לאותה עבודה הוא צריך להשליך כל החוכמות ולעסוק בעבודתו ית' בפשטות" ('העיקר הוא האמונה' – 'ליקוטי מוהר"ן תנינא, ה').

התקשרות לצדיק האמת.

"הענין שצריכיך לנסוע להצדיק ולא די בספרי מוסר, מפורש בתורה: 'ויאמר ד' אל משה כתוב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע'. אף על שאמר לו לכתוב בספר, אעפ"כ לא הסתפק בזה וציווה לו: 'ושים באזני יהושע', שידבר עימו פה אל פה, כי העיקר – מה ששומעין מפי הצדיק" ('ליקוטי מוהר"ן, אות ק"ב).

"צריך לנסוע להצדיק לחזור על אבידתו, כי קודם שיצא האדם לאוויר העולם, מלמדין לו ומראין לו כל מה שצריך לעשות ולעבוד ולהשיג בזה העולם, וכיוון שיוצא לאוויר העולם, מיד נשכח מאיתו, כמו שאמרו רז"ל (נדה, ל' ע"ב). והשיכחה היא בחינת אבידה, כמו שקראו את השוכח – אובד, כמאמרם ז"ל: 'מהיר לשמוע ומהיר לאבד' וכו' (אבות פ"ה). וצריך לחזור ולבקש אבידתו, והאבידה שלו היא אצל הצדיק, כי הצדיק חוזר על אבידתו עד שמוצאה. ואחר שמוצאה חוזר ומבקש אחר אבידות אחרות עד שמוצא גם אבידתם, עד שמוצא האבידות של כל העולם. ע"כ צריך לבוא להחכם לבקש ולהכיר אבידתו, ולשוב ולקבלה אצלו, אך הצדיק אינו משיב לו האבידה עד שידרשנו אם אינו רמאי ושקרן" (בבא מציעא, כ"ז ע"ב – שם אות קפ"ח).

"יש שלוש בחינות בהתקרבות לצדיקים, שע"י שלוש בחינות אלו נתקן הכל. ואלו הן שלוש הבחינות: הבחינה הראשונה – כשרואה את הצדיק, כמ"ש: 'והיו עיניך רואות את מוריך' (ישעיהו ל'). וזאת הבחינה מבטלת המידות (ה) רעות הנמשכין (ות) משני היסודות דומם וצומח, היינו, עצבות ותולדותיה ותאוות רעות; הבחינה השנייה – הצדקה, שנותן לתלמיד-חכם, שעליידי זה ניצל ממידות רעות של שני יסודות: חי ומדבר, שהם בחינת חיה רעה וליסטים, שהם דברים בטלים וגאוה ותולדותיהן; הבחינה השלישית – כשמתוודה ויודי-דברים לפני תלמיד-חכם, עליידי זה התלמיד-חכם מודריך אותו בדרכי ישר לפי שורש נשמתו" (מתוך ה'תורה': אנכי ד', ב'ליקוטי מוהר"ן, ד').

"עיקר רוחניים מקבלין מהצדיק והרב שבדור, כי עיקר רוחניים הוא בהתורה, כמ"ש: 'ורוח אלהים מרחפת על פני המים' הוא התורה. והצדיקים דביקים בהתורה, וע"כ עיקר רוחניים הוא אצלם" ('ב'תורה', 'ראיתי מנורת זהב', ב'ליקוטי מוהר"ן, ח').

"צריך כל אדם לקשר את תפילתו לצדיק הדור, והצדיק יודע לכוון השערים ולהעלות כל תפילה ותפילה לשער השייך". (מתוך ה'תורה' 'תהומות יכסיומו' – שם ט').

אמונה בכוח עצמו והתחזקות תמידית

מכשול גדול על דרך השלימות הוא חסרון האמונה בכוח עצמו. מכשול זה מביא בגילויים הראשונים, בצעדים הראשונים של האדם המתחנך בעבודת ד', לידי רפיון כוח ורפיון רוח, חוסר שימחה ועייפות. אם אין האדם מסיר מכשול זה מעל דרכו, הוא בא לידי מצב גרוע מזה, לידי עצבות ומרה-שחורה. אם לא התגבר האדם גם על מצב רע זה, הוא בא לידי מצב הנפש הגרוע שבגרועים – לידי יאוש.

במכמורת, שתחילתה ספיקות בכוחה של האמונה והתפילה, אמצעיתה עצבות וסופה יאוש, נופלים פעמים רבות דווקא אנשים חדי-תבונה ודקי-הרגשה. אלה שמים לב לדרכי עצמם ולמנהגי עצמם, חושבים חשבונות-של-עולם ורואים את כל חטאותיהם, חולשותיהם ופגמיהם, רואים את הכוחות הגדולים של העולם ההומה ורועש מסביב ואת רפיונו של קול הדממה הדקה שבתוכם; רואים ומבינים ומרגישים הם מה רבים הם הפגמים, שאדם פוגם במחשבותיו ובמעשיו הלא-טובים, ומה קצרה ידו לתקן את כל אלה, ומה גם להיטהר ולהתקדש, והם אומרים לנפשם: למי ולמה אנו עומלים? אם נעבוד את ד' ואם לא נעבוד, אם נרבה תפילה ואם לא נרבה – בין כך ובין כך אנו אובדים... ומה בצע בדמנו, שאנו ממעטים בתורתנו, בתפילתנו ובצידיקתנו? נלך וניהנה מן העולם, כמו שעושים כל בני-חלוף, ואם גם בזה קצה נפשנו, נרד דומה בלי דעת וחשבון...

על כן מלחמה גדולה להברסלבי עם כל מיני הרהורים של ספיקות וחולשת־הדעת. מעמיק הוא עד היסוד במצבי־הנפש של האדם השואף לשלימות אלוהית, והוא מגלה, קודם כל, שמצבי ספיקות, ירידות, נפילות, בהכרח שיעברו על כל החפץ להיכנס לפני ולפנים, על כל אדם, שאיננו מסתפק בהרגלים מקובלים והשפעת הסביבה, כי אם הולך בדרכו הוא לאלוהים, מבקש נקודת־נפשו וחפץ להאירה באור ממרום המיוחד לה.

אוהב היה הברסלבי לספר לתלמידיו, וביחוד לתלמידו החביב רבי נתן שטרנהרץ, כי "המים הזדונים" עברו גם על נפשו, כי הוא עצמו סבל הרבה בעקב הספיקות המעיקים, אלא שהוא התגבר עליהם בעוצמת כיסופיו וגעגועיו לאלוהים חיים ובדעתו הברורה, שכל הספיקות וההרהורים אינם אלא נסיונות שבהם מנסים את האדם אם חפץ הוא באמת ובתמים להשתחרר מכבלי העולם החולף ולצאת כשמש בגבורתו לקראת הקדושה האלוהית.

"כל תפילותיו" – מספר רבי נתן על רבו, – "היו, שיזכה להתקרב להשי"ת, והיו לו טענות גדולות להשי"ת על זה. ואף־על־פי־כן, נדמה לו תמיד, שאין מסתכלין עליו כלל ואין שומעין לו כלל, רק אדרבה, נדמה לו, שמרחיקין אותו מעבודתו ית' בכל מיני הרחקות וכאילו אין רוצין בו כלל וכלל. כי היה רואה, שחולפין ועוברין כמה ימים ושנים ועדיין הוא רחוק מהשי"ת, ולא זכה עדיין לשום התקרבות. אעפ"כ היה מחזק עצמו מאד מאד ולא הניח את מקומו. וכמה פעמים היה נחלש בדעתו מחמת שראה שהוא מתפלל ומעתיר ומפציר שיתקרב להשי"ת ואין משגיחין בו כלל, ולא היה מדבר עוד כל כך בינו לבין קונו איזה ימים, ואח"כ נזכר והתבייש על שהירהר אחר מידותיו ית', כי בוודאי השי"ת הוא חנון ורחום וכו', ובוודאי הוא רוצה לקרבו וכו', וחזר ונתחזק והתחיל שוב לדבר ולהעתיר ולדבר לפני השי"ת כנ"ל. וכן היה כמה פעמים" (שיחות הר"ן).

"צריכין" – מלמד הברסלבי, – "להתחזק מאד באמונה שלימה, להאמין בעצמו שיש לו כוח לפעול כל דבר בתפילתו ושיחתו בינו לבין קונו, כי יש כמה חלישות־הדעת בעניין זה, כאשר כל אחד יודע בנפשו" (רבי נתן על־פי רבו ב'ליקוטי הלכות', חו"מ הלכות נחלות, הלכה ד').

"לפעמים" – ממשיך רבי נתן את דבריו על־פי שיטת רבו, – "יכול הבעל־דבר להחליש דעת האדם: אבותיך ורבותיך פעלו הרבה בתפילות, אבל איש גרוע כמון, איך אפשר שתפעל בתפילתך? באמת לא כן הוא, כי השי"ת שומע תפילת כל פה, ויש כוח בכל אחד מישראל לפעול בקשתו ברחמים אצלו ית', אם יתפלל אליו באמת" (שם).

"חזק, בני" – כותב רבי נתן לבנו רבי יצחק על־פי שיטת רבו, – "חזק לילך בדרך הזה: לדבר הכיסופים דקדושה בכל יום בפה, ותכריח עצמך לזה, ותאמין, שאיך־שהוא, גם הדיבורים שלך יקרים מאד בעיני השי"ת, כי הוא ברחמיו מתאוה גם לתפילתך, כי כל העולמות, עם כל עבודתם הגדולה, שעובדים אותו ית' באימה וביראה תמיד, אינם עולים אצלו ית' כלל כנגד שיחה אחת ותפילה אחת של בן־אדם בזה העולם השפל. ואם האדם נמוך מאד, על־ידי מעשיו שאינם עולים יפה – אדרבה! כשהוא מפרש שיחתו לפניו ית', ועובד איזו עבודה, יקר הוא בעיניו יותר ויותר, כי זה עיקר כבודו, ית', כשהרחוקים מאד נמשכים לעבודתו ית'" ('עלים לתרופה', מכתב כ"ח).

רגיל היה הברסלבי לאמר פעם בפעם (לפי מה שמספר רבי נתן תלמידו במקומות רבים בספריו ומכתביו): אפילו בשאול תחתית יכולין להתקרב אליו, יתברך.

וכשצריך היה להרים את הנפול ברוחו היה אומר לו, כפי שמוסר רבי נתן הנ"ל: אל נא תפחד, בני הטוב; ד' עימך, בתוכך, מסביבך, אין יאוש בעולם כלל.

תפילה בכוח, בדביקות ובנקודת־האמת שבלב

"עיקר החיות מקבלין מהתפילה, כמ"ש: תפילה לאל חיי ובשכיל זה צריך להתפלל בכל כוחו. כי כשמתפלל בכל כוחו ומכניס כוחו באותיות התפילה, אזי מתחדש כוחו שם, בבחינת: חדשים לבקרים רבה אמונתך" ('ליקוטי מוהר"ן', בהתחלת התורה "תהומות יסיומו").

"כל דיבור ודיבור הוא עולם מלא, וכשאדם עומד להתפלל ומדבר דיבורי תפילה, אזי הוא מלקט ציצים ופרחים ושושנים נאים, כאדם ההולך בשדה ומלקט שושנים אחת לאחת עד שעושה אגודה אחת. ואח"כ מלקט עוד אחת לאחת ועושה אגודה אחרת ומחברם (י) יחד, וכן הולך ומלקט ומקרב כמה וכמה אגודות יפים (ות) ונאים (ות), כמו כן הוא הולך בתפילה מאות לאות, עד שמתחברים (ות) כמה אותיות ונעשה מהם (י) חיבור, וכן עושה בתיבות שלימות, ואח"כ מתחברין (ות) ב' התיבות, ואח"כ הולך ומלקט יותר עד שגומר ברכה אחת. ואח"כ מלקט יותר ויותר, והולך מאבות לגבורות, ומגבורות לקדושות, וכן הולך להלן יותר. מי יפאר גודל הפאר של הליקוטים והקיבוצים שאדם מלקט ומקבץ בדיבורי התפילה.

"וכשהדיבור יוצא, והדיבור יוצא מן הנפש (כמ"ש: 'ויהי האדם לנפש חיה' ותרגומו: 'לרוח ממללא') והדיבור בא ונשמע לאוזנו, כמו שאמרו חז"ל: 'השמע לאזניך מה שאתה מוציא מפיו', אזי הדיבור מתחנן ומבקש מנפש לבל תיפרד ממנו. ותיכף כשיוצא (ת) אות ראשונה, כגון אות ביי"ת מתיבת ברוך, אזי מתחנן ומבקש מהנפש לבל תיפרד ממנו, כי: איך אוכל להיפרד לגודל ההתקשרות והאהבה שיש בינינו, כי אתה רואה את יקר יופיי וזיוי והדרי ותפארת, ואיך תוכל לנתק עצמך ממני? הן אמת, שאתה צריך לילך יותר, כדי ללקט עוד סגולות יקרות וחמודות גדולות, אבל איך תוכל להיפרד (הי) פרד ממני ולשכוח אותי? על כל פנים תיזהר, שבכל מקום שתלך ותבוא לשם – לא תשכח אותי... מכל־שכן, כשגומר תיבה אחת, אזי כל התיבה מבקשת כל הנ"ל ומלפפת ומחבקת אותו ואינה מנחת אותו לילך מאיתה כנ"ל, ובאמת הוא צריך ומוכרח לדבר עוד הרבה דיבורים וכמה ברכות ועניינים, עד גמר התפילה. על כן הכלל, שצריך לעשות אחד מכל התפילה כולה, ובכל דיבור שמדבר יהיה נמצא (ימצא) כל הדיבורים של התפילה (בתורה: "ויאמר בועז אל רות", 'ליקוטי מוהר"ן', ס"ה).

"כשאדם עומד להתפלל, אזי באים (ות) מחשבות זרות וקליפות ומסבבים (ות) אותו, ונשאר בחושך ואין יכול להתפלל, כמו שנאמר: 'סכות בענן לך מעבור תפילה' (איכה, ג') וכתוב: 'סביב רשעים יתהלכון', שהרשעים, היינו הקליפות, מסבבים אותו. 'כרום זולת' היינו, בשעת התפילה שהיא עומדת ברומו של עולם. –

"ודע, שיש פתחים הרבה בחושך הזה לצאת משם, כמ"ש רז"ל: הבא לטמא פותחין לו (יומא ל"ח ע"ב), יש לו פתחים הרבה, נמצא, שיש פתחים הרבה בחושך לצאת משם, אבל האדם הוא עיוור ואינו יודע למצוא הפתח.

"ודע, שעל־ידי אמת זוכה למצוא הפתח, כי עיקר אור המאיר הוא הקב"ה, כמו שנאמר: 'ד' אורי וישעי' (תהלים כ"ז), וע"י שקר הוא מסלק את הקב"ה, כמ"ש: 'לא תשא את שם ד' אלוך לשוא'. ע"י שווא מסלק את הקב"ה, כי דובר שקרים לא יכון לנגד עיניו. אבל ע"י אמת הקב"ה שוכן עימו, כמ"ש: 'קרוב ד' לכל קוראיו, לכל אשר יקראוהו באמת', וכשהקב"ה עימו הוא מאיר לו (שידע) איך ליצא מהחושך המונע אותו"

שוועה וזעקה.

“צריך כל אדם לצעוק להשי"ת ולישא לבו אליו ית', כאילו הוא באמצע הים תלוי על חוטה השערה והרוח סוער עד לב השמיים, עד שאין יודעין מה לעשות, וכמעט שאין פנאי אפילו לצעוק. אבל באמת אין לו עצה ומנוס, כי אם לישא עיניו וליבו אל השי"ת ולצעוק אליו ית', וכך צריך בכל עת להתבודד ולצעוק להשי"ת, כי האדם בסכנה גדולה בזה העולם כאשר יודע כל אחד בנפשו” (שיחות הר"ן ו'ליקוטי עצות').

“פעם”, – מספר רבי נתן תלמידו – “עמדתי לפניו והוא ז"ל היה מונח על מיטתו ונזרקו דיבורים אלו מתוך פיו הקדוש: עיקריהעיקרים הוא – מבטן שאל שועתי” (שיחות הר"ן).

והיה רגיל לאמר לתלמידיו: “און אז מען פאלט אריין אין בלאטע, ווי אייער זאך, וואוהין יעדער איז געפאלען, שרייט מען און מען שרייט און מען שרייט” (ואפילו כשנופלין לעימקירפיש, כמו שנפל כל אחד מכם למקום שנפל, צועקים וצועקים וצועקים) (שיחות הר"ן ו'עלים לתרופה').

פעם אמר רבי נתן לרבו בדרך קובלנא: “געת בקוראי, נחר גרוני, כלו עיני מייחל לאלוהי”. והרים הברסלבי את ידו מעט ואמר בלשון רכה: אם כן, מה לעשות. כלומר: בוודאי אסור להרהר אחריו ית', ובוודאי צדיק ד'. אחר כך אמר לו: הלא דוד המלך ע"ה כשאמר: “געת בקוראי, נחר גרוני” היה כפשוטו, שכבר קרא כל־כך עד שהיה עייף ויגש ממש בקוראו וניחר גרונו ממש, ואתה, תודה לאל, עדיין בכוחך. (עפ"י חיי מוהר"ן ועוד).

התבודדות.

“בכפר אוסיאטין”, – מספר רבי נתן על רבו הברסלבי, – “סמוך לעיר מידבדובקה, היה דר חמיו ז"ל, ושם היה עיקר גידולו, ושם הלך נהר גדול ועליו גדלים קנה וסוף הרבה למאד, והיה דרכו בקודש של אדמו"ר זצ"ל, שהיה לוקח לפעמים ספינה קטנה ושט לתוך הנהר הנ"ל, אעפ"י שלא היה יכול להנהיג היטב. – – – והיה רגיל לקחת סוס מבית חותנו ורכב עליו לאיזה יער ושם ירד מן הסוס וקשרו לאיזה עץ והוא הלך לתוך היער להתבודד שם כדרכו, וכמה פעמים התיר הסוס את עצמו וברח למקומו, לבית חותנו, וכשראו שם שהסוס בא לבדו היו דואגים ומפחדים, כי אמרו, שבוודאי נפל מן הסוס, ח"ו, וכמה פעמים נפלו עליו גשמים בעת שהיה ביער, ואח"כ בא לביתו בשעה מאוחרת בלילה” (חיי מוהר"ן).

“פעם אחת”, – מספר תלמידו, – “הלכתי עמו בק"ק מידבדובקה שהיה דר שם בתחילה, והלכתי עימו אנה ואנה אצל השדות והיערים, ונטה ידו על־פני השדות והיערים ואמר לי: כל אלה השדות והיערים, שאתה רואה סביב העיר, וכל המקומות הסמוכים להעיר – בכולם הלכתי וסבבתי כמה פעמים.

“וסיפר לי, ששם על ראש ההר יש מקום גבוה מאד, ושם, בראש גובהו, יש כמו ביקעה, והיה בראש גובה ההר ונכנס לתוך הביקעה, ושם היה אוהב מאד להתבודד”.

ופעם אמר הברסלבי לרבי שמעון תלמידו: כמה טוב היה לי כאן, בכל פסיעה ופסיעה הרגשתי טעם גן־עדן...

ועוד סיפר לפני רבי נתן תלמידו, שבימי נעוריו, כשהיה מתבודד באיזה מקום ביער או בשדה, וחזר משם, היה כל העולם חדש בעיניו, כאילו הוא עולם אחר לגמרי (חיי מוהר"ן).

“חורף הוא בחינת עיבור, ואז כל העשבים והצמחים מתים, כי בטל כוחם בחורף, והם אז בבחינת מיתה. וכשבא הקיץ, שהוא בחינת לידה, כל העשבים מתעוררים וחיים ואז טוב ויפה מאד כשיוצאים לשווח בשדה, שיחה זו תפילה, ואז כל השיחים המתחילים לחיות ולצמוח כולם נכספים (להיכלל) ונכללים בתפילתו” (שיחות הר"ן).

“ויצא יצחק לשווח בשדה – שתפילתו הי(ת) עם שיחה־השדה, שכל שיחה־השדה חידשו כוחם ונתנו אותו בתוך תפילתו (ליקוטי מוהר"ן), תנינא א'.

ויש לו להברסלבי, בזה פירוש (מוזר לפי חוקי הדקדוק, אבל יפה מאד לפי תוכנו הפיוטי) למלה ‘משיח’: “כי הוא יונק ומקבל משיחה־השדה” (שם).

ואמר: “אם היה אדם זוכה לשמוע השירות והתשבחות של העשבים, היה שומע איך כל עשב ועשב אומר שירה לפני השי"ת בלי שום פניה ובלי שום מחשבת־חוץ כלל”.

“על כן טוב מאד לעבוד את ד' ביניהם ביראה ולהתבודד על פני השדה; אף־על־פי שיהיה בלי לב, יבוא אחר־כך על־ידי זה להתפלל בין גדולי הארץ ולשפוך שיחתו לפני השם־יתברך באמת” (שיחות הר"ן). ש

שיחה בינו לבין קונו.

“אמר (הברסלבי) לעניין התחזקות בהתבודדות ותחינות ובקשות, כי הדיבור יש לו כוח גדול לעורר את האדם. אעפ"י שנדמה להאדם שאין לו לב, כשידבר הרבה דברי התעוררות ותחינות ובקשות, וכיוצא, זה עצמו, שהוא מדבר, הוא בחינת התגלות והתעוררות לבבו ונפשו להשי"ת,

בבחינת: נפשי יצאה בדברו, שהדיבור עצמו הוא התגלות הלב והנפש, ולפעמים, עלידי שידבר הרבה, אעפ"י שיהיה בלי לב, יבוא אחר־כך על־ידי זה להתעוררות גדולה בלב ונפש" (משיחות הברסלבי שבסוף ספר 'ליקוטי מוהר"ן').

"עיקר ההתבודדות והשיחה בינו לבין קונו בשלימות הוא, שיפרוש שיחתו, עד שיהיה סמוך ליציאת־נשמה, ח"ו, עד שלא תהא נשמתו קשורה בגופו כי אם כחוט־השערה מעוצם צערו וגעגועיו וכיסופיו להשם יתברך" (שם).

"צריך להרגיל עצמו, שידבר עם השי"ת כמו שמדבר עם רבו וחברו, כי מלוא כל הארץ כבודו, והשי"ת נמצא בכל מקום" (שם).

"טוב מאד לפרש שיחתו וצעריו לפניו, ית', כבן שקובל לפני אביו בתנועות של חן ורחמים; ואף אם נדמה לו לאדם שעל־פי מעשיו אינו כבן לפניו, ית', עם כל זה הלא השם קראנו בנים, כי בין כך ובין כך אנו קרויים בנים – ועלי לעשות את שלי, לעשות עצמי כבן. ומה טוב כשיכול לעורר ליבו בתחנונים עד שיבכה ויוריד דמעות כבן לפני אביו" (שיחות הר"ן).

"כשאחד מישראל רוצה לדבר עם השם־יתברך, לפרש שיחתו לפניו ולבקש ממנו שיקרבו לעבודתו, אזי השי"ת כביכול משליך כל ענייניו וכל הגזירות, שרוצה לגזור ח"ו, וכל העסקים שהוא, ית', עוסק בהם כביכול, ופונה רק לזה האיש, שרוצה לדבר עימו ולפרש שיחתו לפניו, שיעזרהו להתקרב אליו" (שם).

"כשאדם מתבודד ומפרש שיחתו וצעריו לפני השם ומתוודה ומתחרט על גודל הפגמים שעשה, גם השכינה כנגדו מפרשת לפניו שיחתה וצעה ומנחמת אותו, כי כל פגם שפגם בנשמתו פגם אצלה גם כן, כביכול, וזה בחינת: את ד' האמרת וד' האמירך וגו' (דברים כ"ו)" ('ליקוטי מוהר"ן', אות רנ"ט).

"ראוי לאיש הישראלי, שיהיה לבו נמשך כל־כך להשם, עד שאפילו כשהוא בין אנשים יתעורר בכל פעם להשם בתשוקה גדולה והתעוררות עצומה וישא ידו וליבו לד' בכלות־נפש ובהתעוררות נפלא(ה): אל תעזבני, ד' אלהי! (שיחות הר"ן)".

"יכולים לצעוק להשי"ת, בקול דממה דקה, צעקה גדולה מאד, ושום אדם לא ישמע כלל, כי אינו מוציא שום קול לחוץ, רק מצייר היטב את הצעקה במחשבה (שם).

"כשאדם כל היום בשימחה, נקל לו לייחד שעה ביום לשבר את ליבו ולהשיח את אשר עם לבבו לפני השם, אבל כשיש לו עצבות, חס ושלום, קשה לו מאד להתבודד לפניו" (שיחות הר"ן).

"לב נשבר ועצבות, אינם עניין אחד כלל: עצבות היא מסיטרא אחרא והקב"ה שונא אותה, אבל לב נשבר חביב לפני השי"ת ויקר מאד בעיניו, והיה טוב שיהיה הלב לב נשבר כל היום" (שם).

"עצבות היא כמי שהוא בכעס וברוגז ומתרעם ומתלונן עליו ית', חס ושלום, על שאינו עושה לו רצונו, אבל לב נשבר הוא כתינוק שקובל ובוכה לפני אביו על שנתרחק ממנו" (שם).

"לב נשבר הוא כך, שאפילו הוא בקהל יחזיר פניו ויאמר: ריבונו־של־עולם! (ובאותה שעה – מספר תלמידו – אמר רבנו ז"ל בעצמו: "ריבונו־של־עולם" – בהתעוררות נפלאה, בנשיאת ידיים והשתוקקות נמרצה). (שם).

"אחר לב נשברבאה שימחה, וזהו הסימן שהיה לו לב נשבר, כשבא אחר־כך לשימחה" (שם).

"צריך לזהר מאד מעצבות ועצלות, כי עיקר נשיכת הנחש הוא עצבות ועצלות, בבחינת נחש עפר לחמו" ('ליקוטי מוהר"ן').

"צריך להיות תמיד בשימחה ולעבוד את ד' בשימחה, ואף אם לפעמים נופל ממדרגתו צריך לחזק עצמו בזכר הימים הקודמים שהיתה מזריחה לו איזו הארה, כמי שאינו סומא ומאמינים בו והולכים אחריו, וגם הסומא מאמין למקלו, שהולך אחר מקלו אף שאינו רואה כלל, מכל שכן שראוי לילך אחר עצמו, דהיינו, מאחר שבימים הקודמים הזריח לו קצת והיה מתחזק ומעורר ליבו להשם, אף שעכשיו נפל מזה ונסתמו עיניו וליבו, עם כל זה ראוי שיאחז בימים הקודמים וילך אחריהם, וכמו שאז היה מעורר ליבו להתחזק בעבודתו – כן גם עכשיו יחזק ליבו מאד וילך אחר ההתעוררות והזריחה שהיתה לו אז".

לפעמים כשבני־אדם שמחים ומרקדים, חוטפים איש אחד מבחוץ, שהוא בעצבות ומרה שחורה, ומכניסים אותו בעל־כורחו לתוך מחול־המרקדים ומכריחים אותו שיהיה שמח עימם. כן בענייני השימחה. כשאדם שמח, המרה־שחורה והיסורים מסתלקים לצדדין, אבל מעלה יתירה היא, להתאמץ ולרדוף אחר המרה־שחורה ולהכניס גם אותה לתוך השימחה. – –

"יש יגון ואנחה, שהם הסיטרא־אחרא ואינם רוצים להיות מרכבה אל הקדושה. על כן, צריך להכריח אותם ולהכניסם לתוך הקדושה, דהיינו – השימחה" ('ליקוטי מוהר"ן', תנינא, כ"ג).

חיבור תורה ותפילה.

"טוב לעשות מהתורה – תפילה, דהיינו, כשלומד (אדם) או שומע איזה מאמר־תורה מצדיק־האמת, אזי יעשה מזה תפילה, דהיינו: לבקש ולהתחנן לפניו, ית', על כל מה שנאמר שם, באותו המאמר; מתי יזכה גם הוא לבוא לכל זה, וכמה הוא רחוק מזה, ויבקש מאיתו, ית', שיזכה לבוא לכל הנאמר שם, באותו המאמר, והמשכיל והחפץ־באמת יוליכו ד' בדרך־האמת, ויבין בעצמו דבר מתוך דבר, איך להתנהג בזה באופן, שיהיו דבריו דברי חן וטענות נכונות לרצותו שיקרבהו לעבודתו באמת. השיחה עולה למקום גבוה מאד, ובפרט כשעושה מתורה תפילה: מזה נעשים שעשועים גדולים מאד למעלה" (שם, כ"ה).

התקדשות בחיים המיניים ('קדושת הברית').

התקדשות מוחלטת בחיים המיניים אפשית רק לצדיק־האמת, למי שזכה ל'שלימות־לשון־הקודש' (ראה למעלה, פרק ה'). רק הוא זוכה להשתחררות מוחלטת מן 'הרע הכולל', ממדורה של שיבעים כוכבים, מתאוות התאוות. אבל אין כל אדם אחר, החפץ לעבוד את ד' באמת, פטור מלהתקדש בקדושת הברית עד קצה גבול יכולתו ואפשרותו, וכל מה שהוא מתקדש יותר הוא מוכשר יותר לקבל אורו של צדיק האמת. להביא אליו את תפילותיו, להיכלל עימו, להמציא לו חומר לבניין המישכן...

"זה כלל גדול, שאי־אפשר לשום אדם להשיג ולתפוס בדיבורו של הצדיק, אם לא שתיקן תחילה אות־ברית־קודש כראוי.

"כשתיקן אות־ברית־קודש כראוי, המוחין שלו בשלימות ויכול להבין דיבורו של הצדיק – כפי התיקון של כל אחד כך היא השגתו" (ליקוטי מוהר"ן, י"ט).

"עיקר הצירוף והנסיון שמנסין לו לאדם אינו אלא בניאוף, שהיא (התאוה) כלולה משבעים אומות, מסוד אל אחר".

צדקה וביטול תאוות הממון.

"להמשיך השגחה שלימה בעולם אי־אפשר, אלא עד שישבר תאוות־ממון, ושכירתה היא על־ידי צדקה".

ובחינה זו היא – בחינת התגלות המשיח, שאז תיבטל תאוות הממון, כמ"ש: "ביום ההוא ישליך האדם את אלילי כספו ואלילי זהבו", וזה בחינת "רוח אפינו משיח ד'" (איכה ד'), וכל זמן שיש שעבודה זרה זאת של ממון בעולם – חרון־אף בעולם, וכפי הביטול של עבודה־זרה זאת כך נתבטל חרון־האף – בבחינת: "רוח אפינו משיח ד'", ומתמשך חסד בעולם, בבחינת: "ועושה חסד למשיחו" (תהלים י"ח). וכשיתגלה החסד הזה תתמשך הדיעה, שהיא בניין הבית, בבחינת: ואני ברוב חסדך אבוא ביתך (שם ה') כמו שנאמר בזהר: וימינא דא זמין למבני בית מקדשא, כי הדעת היא בבחינת בית, כמאמר חז"ל: מי שיש לו דיעה כאילו נבנה בית המקדש בימיו (ברכות ל"ג). – וזו בחינת התורה שלעתיד לבוא, כמובא בזהר, שלעתיד תתגלה אורייתא של עתיקא סתימאה, כי עיקר קבלת התורה היא על־ידי (אותו) השכל, שהוא משה־משיח, כמו שנאמר: 'עיר גבורים' עלה חכם ויורד עוז מבטחה' (משלי כ"א). ומי שיש לו בחינת משה־משיח יכול לקבל תורה ויכול להמשיך הארת התורה, ללמד שאר בני־אדם, שהתגלות התורה באה ביחודא דקודשא בריך הוא ושכינתיה, כמ"ש: שמע, בני, מוסר אביך וגו'. אביך – קודשא בריך הוא, אמך – כנסת ישראל, ויחודם – על־ידי העלאת נפשות ישראל בבחינת מ"ן (מ"ן נוקבין). והחכם יכול ליקח הנפשות ולהעלותן בבחינת מ"ן, בבחינת: ולקח נפשות חכם (משלי י"א). על־ידי היחוד הזה נולד(ת) התורה. וכשעולה החכם עם הנפשות בבחינת: עיר גבורים עלה חכם – על־ידי זה 'ויורד עוז מבטחה' (ב'תורה: "אשרי העם" – ליקוטי מוהר"ן, י"ג).

תשובה שאינה פוסקת.

צריך לאחוז תמיד במידת התשובה, כי "מי יאמר זכיתי לבי, טהרתי מחטאתי". אדם אומר: "חטאתי, עויתי, פשעתי", ואפילו זה אי־אפשר לאמור בלי פניה. נמצא, שצריך אדם לעשות תשובה על תשובתו הראשונה, היינו, על "חטאתי, עויתי, פשעתי" שאמר. ואפילו אם יודע אדם בעצמו, שעשה תשובה שלימה, צריך לעשות תשובה על התשובה הראשונה, כי מתחילה, כשעשה תשובה, עשה לפי השגתו, ואחר כך כשעשה תשובה, בוודאי הוא משיג ומכיר יותר את השם; נמצא, לפי השגתו שמשיג עכשיו, השגתו הראשונה היא בבחינת גשמיות.

וזהו שאמרו רז"ל: כל הזובח יצרו ומתודה עליו, כאלו כיבדו להקב"ה בשני עולמות" (סנהדרין מ"ג, ע"ב). כל הזובח יצרו – היינו, בחינת תשובה; ומתודה עליו – היינו, שמתודה על זביחת יצרו, שעושה תשובה על תשובתו והשגתו הראשונה וזהו: כיבדו להקב"ה בב' עולמות, כי התשובה הראשונה – בחינת כבוד עולם הזה, ואחר שזוכה להשגה יתירה ומכיר ביותר את רוממות־אלוהותו ועושה תשובה על תשובתו – זאת התשובה היא בחינת: כבוד העולם הבא (ליקוטי מוהר"ן ב'תורה: "קרא את יהושע").

התחלה חדשה בכל שעה.

"היום אם בקולי תשמעו". כלל גדול בעבודת־השם שלא ישים לנגד עיניו כי אם אותו היום. – – – כי כשרוצים ליכנס בעבודת ד', נדמה להאדם, כאילו הוא משא כבד ואי־אפשר לו לישא משא כבד כזה. אבל כשיחשוב, שאין לו רק אותו היום בלבד, לא היה לו למשא כלל. אין לו לאדם בעולמו כי אם אותו היום ואותה השעה שהוא עומד בו, כי יום־המחרת הוא עולם אחר לגמרי. היום אם בקולי – היום דווקא" (ליקוטי מוהר"ן, רע"ב).

"היצר הרע, שהוא באמת זקן וישן לגמרי, כמו שנאמר: 'מלך זקן וכסיל', רוצה בכל פעם להתחדש ומעורר את האדם לשטויותיו והבליו כאילו הם חדשים לגמרי. התאוות והשטותים והבילבולים הם ישנים מכבר, כי אין כל חדש תחת השמש, אבל למעלה מן השמש, שהיא התורה, שם יש חדשות בכל עת, כי עצות התורה עמוקות ועל כן צריכים להתחזק מחדש בכל פעם: 'בכל יום ויום יהיו בעיניך כחדשים'". (עפ"י רבי נתן תלמידו ב'ליקוטי הלכות', חו"מ הלכות מתנה, הלכה ה', אות ד').

"עיקר העצה לעבודת השם – לחשוב בכל יום ויום, שאין לו אלא זה היום לבד, שזה בחינת: היום אם בקולי תשמעו, וצריכים שלא לחשוב רק על אותו היום בבחינת: זה היום עשה ד' וגו'. ועל ידי זה יזכה לעבודת ד', וכמו כן יזכה שמצידו לא יהיה עיכוב־משיח, כי עיקר ביאת המשיח תלוי בזה, כמו שאמרו חז"ל: אימתי אתי מר? – היום, אם בקולי תשמעו. וכפי עבודת ישראל, המקיימים זאת ועובדים בדרך זה את השם בכל יום, כן מתנוצצת קרן משיח בכל יום עד שסוף כל סוף תבוא על־ידי זה הגאולה בשלימות, וכל אחד, כפי חלקו בהתקרבות משיח, כן יזכה להתענג על ד'

ולשבע מטובו הגדול, שישפיע לנו אז" (שם, אות מ"ז). "אמרו רז"ל: אין 'ועתה' אלא תשובה. כי עיקר התשובה הוא רק בבחינת עתה, בבחינת היום-אם-בקוליתשעמו, שלא יחשוב אלא אותה השעה ואותו הרגע, שהוא במ עתה, ולא יחשוב כלל מיום לחבירו ומשעה לחברתה, כי אינך יודע מה ילד יום. וזה עיקר אריכות-ימים וחיים אמיתיים, שזוכין להם על-ידי יראה, בבחינת: יראת ד' תוסף ימים, שזה בחינת: ועתה ישראל מה ד' שואל מעמך כי אם ליראה, וגו', וכתוב: ועתה, ישראל, שמע אל החוקים, וגו'. צריך כל אחד מישראל להסתכל היטב, לקשר אותה העת והרגע, שהוא עומד בו, להשם, להעלות את הזמן לבחינת למעלה מן הזמן, ולזה זוכין רק על-ידי תורה ותפילה, והעיקר על-ידי תפילה.

"וזה צריכין הכל בכל דרגא ודרגא, הן צדיקים גדולים, שצריכין לעלות בכל פעם מדרגא לדרגא, ומכל שכן הנמוכים מאד, שצריכין להחיות עצמן בכוח צדיק-האמת, ורק בבחינה זאת, בבחינת 'ועתה' ישראל וגו', כי איש כזה אם ירצה לחשוב הרבה מה שעבר עליו ולדאוג על מה שיהיה – יוכל לצאת מדעתו ולהשתגע, ח"ו. וע"כ כל חיותו וקיומו הוא רק בבחינת 'עתה' הנ"ל, לחטוף בכל פעם איזו עת ורגע שבורחין מן הרע וחוטפין איזו נקודה טובה" (שם, אות ס"ט).

"מי שיש לו שכל קצת יוכל להבין, כי אין הזמן כלום, כי העבר – אין, והעתיד – עדיין, וההווה – כהרף עין, נמצא שעיקר הזמן של האדם הוא רק זה הרגע הקל שהוא עומד בו, ולפי דרך זו יוכל כל אחד, מכל מקום שהוא, אפילו משאול-תחתית ממש, רחמנא ליצלן, לדבוק בהשם בכל רגע שירצה".

ז. "...וישמעו רחוקים ויבואו"

התגלותו של המשיח תבוא רק על-ידי צדיק הדורות, שהוא כלול מכל הנשמות ומאיר לכולן בתפלותיו, עצותיו והדרכתיו. במה דברים אמורים? כשהנשמות מכירות את אביהן-מדריכן, והן שומעות בקולו והולכות בדרך עצתו.

אבל כיצד יבוא על-ידי כל זה תיקונן של אותן הנשמות, שאינן מכירות כלל את צדיקם של דורות או שאינן נענות לו, לא מתוך זדון ומרי, אלא מתוך מיעוט הבנה והרגשה. כיצד תבוא תשועת הגאולה האחרונה להמון הגדול, אשר "לא ידע בין ימינו לשמאלו"?

והעיקר: הא תונח – ישראל. שאר העמים מה תהא עליהם? כיצד ייגאל העולם כולו?

הנביאים מדברים באופן גלוי. ועם זה גם פשוט ובהיר, שאיננו מניח מקום לכל עיקום וסילוף, שאורו של משיח יאיר לא רק לישראל, כי אם גם לכל עם ועם.

ישעיהו אומר:

והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ד' בראש ההרים ונשא מגבעות ונהרו אליו כל הגוים, והלכו עמים רבים ואמרו: לכו ונעלה אל הר ד', אל בית אלהי יעקב, וגו', ושפט בין הגוים והוכיח לעמים רבים וגו' (ישעיהו ב').

עוד בישעיהו: ויאמר נקל מהיותך לי עבד, להקים את שבטי יעקב ונצורי ישראל להשיב, ונתתיך לאור גוים, להיות ישועתי עד קצה הארץ (שם, מ"ט ו').

וצפניה אומר: כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ד' לעבדו שכם אחד (צפניה, ג' ט').

ומלאכי אומר: כי ממזרח שמש ועד מבוא גדול שמי בגוים, ובכל מקום מוקטר מוגש לשמי ומנחה טהורה, כי גדול שמי בגוים, אמר ד' צבאות (מלאכי א', י"א).

כיצד תבוא ותיגלה להם, לאותם רחוקים, תורת-האמת על-ידי צדיק-האמת? איך יכבוש את החומות הגבוהות והבצורות, שבנתה ממשלת-החושך מסביב לעמים רבים, – חומות שאינן מתירות לקרני אור-האמת של תורת-ישראל הצרופה (לא זו שסולפה על-ידי מתווכים), להגיע אליהם? הרמב"ם מבין את ה'כיבושים' של המלך המשיח לפי פשוטם של דברים: מהלך המשיח יכבוש עמים רבים בחיילותיו ויכוף את העמים לקבל עליהם עול מלכות שמיים, ובעיקר, קיומן של שבע מיצוות בני נח.

הקבלה מעמיקה ללכת בזה בדרכים נפלאות, אשר לא כל מוח תופס אותן.

הרב מלאכי כולל עניין הצירוף והזיקוק לפי הקבלה בדברים אלה: "ימות המשיח, ובפרט כשיחיו המתים, הם תכלית ושלמות בריאת העולם הזה, שלכך נברא מתחילתו, וגם כבר היה לעולמים מעין זה בשעת מתן תורה, וכו', וכו', רק שאחר-כך גרם החטא ונתגשמו הם והעולם עד עת קץ הימין, שאז תזדכך גשמיית הגוף והעולם ויוכלו לקבל גילוי אור ד', שיאיר לישראל ע"י התורה שנקראת עוז, ומיתרון-ההארה לישראל יגיע חושך-האומות גם כן" ('תניא', פל"ו).

אבל כיצד יהיה דבר זה? כיצד ייעשה. כיצד יבוא האור לכל העמים, אף אם ירבה ויגדל מאד בעם ישראל. הרי העמים אינם רוצים כלל לקבל את האור והוא כמזרח שמש ועד מבוא גדול שמי בגוים, ובכל מקום מוקטר מוגש לשמי ומנחה טהורה, כי גדול שמי בגוים, אמר ד' צבאות (מלאכי א', י"א).

"המלך המשיח יראה נפלאות". אבל הרי האדם בעל-בחינה הוא, ואין הקב"ה מסלק את חופש הבחירה מבני-אדם בלתי אם בעת משבר גדול, וגם אז רק לעת קצרה מאד, וכיצד יסיר ד' את לבי-האבן מבני העמים, אשר בחרו תמיד ברע, ויטה את ליבם לעובדו כולם "שכם אחד"?

בסיפרי-המזופת אשר לחסידים, ביחוד בסיפרי חב"ד (עיין, למשל, בספר "החינוך" למעמיק הנפלא בחקר-אלוה, רבי בר, בנו של הרב מלאכי) יש נתיבות רבות ושונות, המובילות להתרת שאלה זו. יש תשובה מיוחדת במינה להתרת שאלה זו והדומות לה גם במאמר עמוק שבעמקים על "כללות הנסים" בסוף הספר "קדושת-לוי".

ואולם הברסלבי הוא האחד בכל מבקשי-המשיח ומבשרי הדרך אליו, אשר הראה דרכים כמעט מוחשיים ונגלים, שעל-ידם נוכל להשיג איך יסיר ד' את לבי-האבן מעל הגרועים והפחותים שבבני ישראל, איך 'הפוך ד' "אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ד'" ואיך ישפיע המלך המשיח את שפע-אורו על הרחוקים מאד ממנו גם בגזע, גם במקום, גם בשפה, גם בדעת והכרה, גם במנהג והרגל, גם בדת ודרכי חיים.

הדברים באים מפוזרים בסיפרי הברסלבי, אבל אם נצרפם אחד לאחד, נראה בהם תורה שלימה בחוקי ההשפעה הרוחנית מן הסוג היותר גבוה ונעלה, בצירוף שיטה מסתורית מיוחדת על שורשי הנשמות, על גילגולי הנשמות ועל היחס הטמיר והנעלם בין נשמות-ישראל המופיעות לעינינו

כמו שהן, באופן ניגלה, ובין נשמות ישראל כלואות ושבויים, גנוזות ונסתרות. שבויים אותן הנשמות בקרב עמים שונים ורבים, סובלות ומעונות מבלידת על שם מה ולמה, עד שיפיע עליהן אור ישראל, ביוחד אורו של צדיק-האמת, ובאחרית-הימים – אורו של צדיק-האמת האחרון, הוא המלך המשיח.

“כשאחד רחוק מחבירו” – מלמדנו הברסלבי – “ואי אפשר לדבר אליו שישמע, צריך לכתוב לו כתב; כן צריך לשלוח בחינת כתב להם (לעמים) עד שיכולו לשמוע אף שהם רחוקים, כי עיקר-חוש-השמיעה הוא מחמת שאותיות-הדיבור נחקקות באוויר והאווירים מכים זה בזה עד שבא לאוזן השומע, ועל-כן, כשהאוויר זך וצלול, אזי, כשמדבר אחד שיכול לדבר, נשמע הדיבור למרחוק, כמו שרואין בחוש. אבל כשיש רוח סערה, אי-אפשר לשמוע, כי הרוח מבלבל ומפריד חלקי האווירים ומתפזרים, עד שאי-אפשר לחבירו לשמוע הקול, מכל שכן הדיבור בעצמו.

“ועל-ידי הצדקה הוא (האדם) לוקח נפשות כמו שאמר מונבז: “אבותי גנוזו ממון, ואני גונז אוצרות נפשות” (ב”ב, י”א). ככל שנותן צדקה ליותר אנשים, הוא קונה לו רעים יותר (וכן איתא בתנחומא פ’ נח: “ולוקח נפשות חכם” – זה הוון את העניים, עיי”ש), ועל-ידי זאת האהבה, שקונה על-ידי הצדקה מזדכך האוויר, וכל מה שנותן צדקה ליותר אנשים וקונה אהבה של יותר אנשים, מתרבה יותר האוויר הנח והזך, כי אהבה היא אתדבקות רוחא ברוחא, דהיינו, רוח האהבה ברוח הנאהב, שזה בחינת אוויר הנח, שרוחם נוחה זה מזה, כי אין רוח רעה, שהיא שינאה, שתפריד ביניהם. כי השינאה היא בחינת רוח רעה: “וישלח ה’ רוח רעה בין אבימלך ובין אנשי שכם” (שופטים ט’), ופירשו: שינאה; נמצא, ששינאה היא בחינת רוח רעה, בלבול האוויר, שעל-ידי זה אין יכולין לשמוע הדיבור, וליהפך, אהבה וריעות היא בחינת האוויר הנח והזך, שעל-ידי זה נשמע הדיבור למרחוק, וזה נעשה על-ידי הצדקה. וכשהאוויר נח וזך, אזי כשמדבר זה, שיכול לדבר דיבור ישראלי, דיינו דיבור-הקדוש, זה הדיבור נכתב ונחקק באוויר, בבחינת: לשוני עט סופר מהיר (תהלים מ”ה), ואזי הולך הדיבור למרחוק, בבחינת: ושמעו הולך בכל המדינות (אסתר ט’). כי מחמת שהאוויר נח וזך יכולים לשמוע מרחוק. ואזי זה הדיבור נכתב, מדינה ומדינה ככתבה, ואז מוצאים העכו”ם בסיפריהם היפך אמונתם, כמו שמצינו כמה גרים, שנתגייירו מחמת שמצאו בסיפריהם היפך אמונתם.

“אך מאין בא, שאלו דווקא ימצאו בסיפריהם היפך אמונתם ויחזרו ויכירו באמונת ישראל, והאחרים אינם מוצאים כלל ונשארים באמונתם?

“דע, שזה מחמת בחינת הטוב הכבוש תחת ידם, היינו, בחינת חלקי-נשמות-ישראל הכבוש(ים) אצלם, כי כל הטוב הוא רק בחינת נשמת ישראל. היינו: כשמתגברין העכו”ם ואין מניחין לישראל לעשות מיצוות, כמו שהיה, שגזרו שלא ימולו את בניהם ושיחללו את השבת, נמצא, שהטוב שהיו ישראל צריכים לעשות כבוש הוא תחת ידם, וכן כשמונעין את ישראל מעבודת-הש”ת על ידי גרמא שגורמין, על-ידי המיסים והארנוניות שמטילין עליהם, וכן על-ידי שמונעין טובות מ ישראל, – על-ידי כל זה נכבש הטוב תחת ידם. ובתחילה זה הטוב הכבוש אצלם זוכר שבא ממקום קדוש ועליון מאד, אך אחר-כך הם מתגברין על זה הטוב וכובשים אותו תחת ידם, עד נתפס ונקשר אצלם ועד שהטוב בעצמו שוכח מעלתו. ועל-ידי הדיבור הישראלי, שיוצא ונכתב בסיפריהם, כנ”ל, הטוב הכבוש מוצא אותו בסיפריהם, היינו שמוצא שם היפך אמונתם, ואזי נזכר זה הטוב במעלתו, איך שבא ממקום עליון מאד, דהיינו, שהוא (מורכב) חלקי נשמות ישראל, שכל העולמות נבראו בשבילם, והמה היוצרים יושבי נטעים, עם המלך במלאכתו ישוב שם (ד”ה א’ ד’). כי הקב”ה נמלך עם נשמות ישראל לברוא את העולם. ואזי מתחיל זה הטוב להצטער ולהתגעגע על אשר נפל ממקום גבוה כזה ועתה הוא כבוש בידם ויבוא חסידשולם לכליון והפסד, ורוצה להמשיך ולחזור למקומו, מחמת שכבר נקשר ונתפס מאד הטוב אצלם, על כן, כשמתחיל הטוב לחזור למקומו, אזי מושך ותולש עוד מהרע שלהם, וזהו בחינת הגרים שבאים להתגיייר.

“ודע, שלפעמים, כשהרע רואה, שהטוב משתוקק ורוצה לחזור למקומו, אזי הם מתגברים ביותר על הטוב, ומביאים אותו לתוך העלמה יתירה, דהיינו, שמביאים אותו לתוך פנימיות מחשבתם, מתחילים לחשוב מחשבות על זה הטוב, ועל-ידי זה מכניסים את הטוב בתוך היעלם והסתר יותר, ויוצא הטוב על-ידי הולדה שמולידים, כי הטוב גנוז בפנימיות מחשבתם, וע”כ יוצא הטוב בזרע הילודים¹, ואזי אין כוח בהרע של הילודים להתגבר על הטוב שבתוכם, ויוצא הטוב על-ידי הילודים, ונעשים גרים” (ב’ תורה: “ויזיזו הם מריקים שקיהם” – ב’ ליקוטי מוהר”ן, י”ז).

מי שקרא את הדברים המובאים בעיון נכון, בהיותו משוחרר עם זה מן היחס המשכילי-מתנגדי אל יוצרי החסידות בכלל ואל היוצר היותר מקורי והיותר פלאי שבהם – הברסלבי – בפרט, הוא ימצא בהם פתרון, תהומי ושמיימי כאחד, לתנועת ההתגייירות מימי סוף הבית השני ועד תנועת ההתגייירות של הסובוטניקים ברוסיה שנתגברה מאד בסוף שנות המאה ה”ח (למספר הנוצרים) ושבה והתחזקה בסוף שנות המאה ה”ט והתחלת שנות המאה ה”כ (לפני המהפכה) ועד תנועת ההתגייירות בכפרי וזהליון ופודוליה בימינו אלה², מבלי כל השפעה ישירה מצד בני ישראל, ואדרבה, מתוך התרחקות מצד חוגים רבים מבני ישראל, האוהבים לחזור תמיד על המאמר: “קשים גרים לישראל כספחת” ושוכחים מאמר אחר: “לא גלו בני ישראל, אלא כדי שיתוספו עליהם גרים”.

תנועות ההתגייירות בעמים רבים בתקופות רחוקות ושונות זו מזו, הן תמיד כספחים הגדלים מאליהם. הן קמות פתאום ומתפשטות מבלי עזר וסיוע שהוא ונעצרות רק בתוקף יד אויביהן, הראים בהן סכנה לפוליטיקה שלהם, ולפעמים לא רחוקות הן מגיחות אחר-כך ממחבואיהן וחוזרות ומתפרצות בכל עוז.

ואם ירבה הקורא להעמיק עוד בדברים האמורים של הברסלבי, יצא בהם פתרונים גם לתנועה האלילית שהתחוללה בשנים האחרונות על-ידי ההיטלריות – מצד אחד, ולרגשי התשובה, שנתעוררו בליכותיהם של טובי בני העמים – מצד אחר. אותו החוק הפועל בקרב בטוב, הכבוש תחת הרע דורות רבים, ויוצא משם על-ידי השפעה רחוקה של הקדושה העליונה בין באופן גלוי וניכר ובין באופן טמיר וסתום (על-ידי מה שהטוב פועל פעולתו בתור ריאקציה כבירה נגד הרע דווקא בתוך מוחו ומחשבתו של עושה-הרע, והוא, הטוב, יוצא משם על-ידי ההולדה, והילודים נעשים גרים בכוח או בפועל), אותו החוק עצמו פועל גם ברע. האלילות על כל הרע שבה, שהיתה כבושה דורות רבים מכוח מעט הטוב, שבא לעמים על-ידי צל-צילה של היהדות, פרצה עתה בכל כוחה ממחבואה בתוקף הרע ונון-שעריה-טומאה של כבירי-כוח-רצון להרוס ולעקור נטוע. הטוב מצידו, גם הוא עושה את שלו בתוך סתריה-סתרים של הנשמות, ובוודאי היה עושה שמות במלכות האליל, אלא שאין עוד אותו הצדיק האחרון, הגואל האחרון, לפי הברסלבי, אשר יאסוף נידחים, יקבץ כל ניצוצי-הקדושה, יאגדם ויחברם וייצר מהם כוח קוסמי גדול של קודש-קודשים.

צדיק-האמת מכניס קרנוראורו לתוך נשמות אנשים רחוקים, ואף גם לתוך נפשות עמים רחוקים, לא רק על-ידי האהבה, שבכוחה הוא יוצר שטח גדול של אוויר טהור, שדרכו, דרך אותו אוויר, הוא שולח את דבורי-פעולתו במהירות הבזק, אלא גם על-ידי הנגינה שלו וסיפריה-המעשיות שלו.

על ערכה הגדול של הנגינה והשפעתה, לא רק בעולם הגולה ובכוחות הנפש הגלויים לכל, כי אם גם בעולמות עליונים ובכוחות-נפש נסתרים, מדובר הרבה בכל שיחותיו וסיפוריו של הברסלבי, אבל לענייננו יספיק קטע נפלא זה מתוך התורה “בא אל פרעה” (ליקוטי מוהר”ן, ס”ד):

“ודע, שעל-ידי הניגון של הצדיק, שהוא בחינת משה, הוא מעלה את הנשמות מן האפיקורסות של חלל הפני, שנפלו לשם. דע, שכל חוכמה וחוכמה שבעולם, יש לה זמן וניגון מיוחד, ומזה הזמר נמשכת החוכמה הזאת, וזה בחינת: זמרו משכיל (תהלים מ”ז). שכל חוכמה יש לה זמר וניגון, ואפילו חוכמת האפיקורסות יש לה ניגון וזמר המיוחד לה, וזהו שאמרו רז”ל: “אחר מאי הוה ביה? – זמר יוני לא פסק מפומיה, וכשהיה קם מבית-המדרש כמה סיפרי מינין נופלין ממנו (חגיגה ט”ו ע”ב). כי זה תלוי בזה; על-ידי הזמר הנ”ל שלא פסק מפיו, היו סיפרי מינין נופלין ממנו. הזמר היה לו האפיקורסות, שהי(ת)ה לו. נמצא, כל חוכמה וחוכמה, לפי בחינתה ומדרגתה, יש לה זמן וניגון השייך ומיוחד אליה, וכן ממדרגה

למדרגה. בחינת חוכמה, שבמדרגה היותר עליונה יש לה זמן וניגון יותר עליון לפי בחינתה, וכן למעלה למעלה עד ראשית נקודת הבריאה, שהיא תחילת האצילות, ושם אין למעלה הימנה, ואין מקיף לאותה חוכמה שיש שם, כי אם אור האין־סוף המקיף לחלל הפנוי – – – – – ובוודאי גם שם יש בחינת חוכמה, אך החוכמה שיש שם, באור־אין־סוף, אי־אפשר לידע ולהשיג אותה, כי אין־סוף הוא השם יתברך עצמו, וחוכמתו אי־אפשר להשיג כלל. אין שם רק בחינת אמונה, שמאמינים בו, ית', שאורו האין־סופי מסבב כל עלמין ומקיף הכל. ואמונה יש לה גם כן זמר וניגון המיוחד לאמונה (כמו שאנו רואים, שאפילו אמונות עכו"ם בדברייטעוועם, יש לכל אמונה של עכו"ם ניגון מיוחד, שמזמרין בו בבית־תפילתם, כן, להירף, בקדושה, כל אמונה יש לה זמן וניגון, ואותו הזמר המיוחד לאמונה הנ"ל, שהיא האמונה העליונה מכל האמונות והחוכמות שבעולם, היינו, האמונה באור אין־סוף עצמו הסובב כל עלמין, אותו הזמר הוא למעלה מכל הזמירות והנגינות השייכות לכל חוכמה ואמונה).

“ולעיתיד לבוא, שיהפוך לכל העמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ד' והכל יאמינו בו, ית', אזי יתקיים: תבואי, תשורי מראש אמה (שיר השירים ד'). מראש אמונה דווקא, היינו, בחינת האמונה העליונה הנ"ל, שהיא ראש לכל האמונות, וזהו 'תשורי' (תשורי), היינו, הניגון והזמר השייך לראש אמונה זו. ולבחינת זמר של אמונה עליונה זאת, אין מי שיזכה כי אם צדיק הדור, שהוא בחינת משה.

“ועל כן, על־ידי ניגון של הצדיק, שהוא בחינת משה, כנ"ל על־ידי זה עולות ויוצאות כל הנשמות, שנפלו לתוך האפיקורסות של החלל הפנוי. ניגונו הוא בחינת ראש אמונה, היינו, האמונה העליונה על הכל, שעל־ידי ניגון ואמונה זו מתבטלים כל הניגונים בתוך הניגון הזה, שהוא למעלה מן הכל, ושמןו נמשכים כל הניגונים”.

כשם שצדיק־הדורות, שהוא בבחינת משה־משיח, מאיר לעמים כולם ומוציא נשמות רבות מעימק־ההום, לפי שהוא בעל המנגינה הכלל־עולמית, שממנה נמשכות כל המנגינות המחוללות, מולידות ומלוות את כל החוכמות וכל האמונות ואף גם כל הכפירות של בני־האדם, כך מאיר צדיק־הדורות לכל הנשמות, השקועות בשינה, על־ידי סיפורי־מעשיות שהוא מספר.

“כמו שמרפאין את העיוור צריכין לסגרו, שלא יראה האור פתאום, וצריכין לצמצם לו את האור כי שלא יזיק לו מה שיראה פתאום, כמו כן לזה, שהיה בשינה ובחושך זמן רב, כשרוצין להראות לו פניו ולעוררו, צריכין להלביש לו את הפנים בסיפורי מעשיות, כדי לא יזיק לו פתאום האור”.

“יש שנפל מכל הע' פנים (ע' פנים שבתורה), עד שאי־אפשר לעוררו כי אם על־ידי סיפורי־מעשיות של שנים קדמוניות, שכל הע' פנים, – ע' שנים, – מקבלין חיות משם, וזה בחינת עתיק, בחינת הדרת־פנים, שכל הע' פנים מקבלים חיות והידור משם” (בתורה: 'חדי ר' שמעון').

הנגינה של צדיק־הדורות, שהיא הבראשית ועם זה גם התכלית והסוף של כל החוכמות והאמונות שבעולם, ו"ספורי מעשיות של שנים קדמוניות", סיפורי־מעשיות, שכל "שבעים פנים שבתורה" מקבלים מהם, לפי שהם קדומים שבקדומים, בבחינת עתיק (או: בבחינת "אורייתא דעתיק־סתימאה"), – הם, בעיקר, דבר אחד. וכנגינה כן השתיקה הקדושה. משה זכה למה שזכה, לפי הברסלבי, לפי שהיה בעל "השתיקה הקדושה שקדמה לדיבור", בעל הדממה האלוהית, ההכנעה וההקשבה המוחלטת לאין־סוף. כוח זה יש גם בידו של צדיק־הדורות, שהוא בבחינת משה־משיח, וכוח זה ייגלה וייראה בכל עוזו והדרו בגואל האחרון.

ה. "ויתנו לך כתר־מלוכה"

הנקודה המרכזית בתורתו של הברסלבי היא: בקשת הדרכים למלך המשיח, והנקודה המרכזית בצירוי־סיפוריו היא: פדות־גאולתה של המטרונתא, היא מידת המלכות השבויה בידי "החיצונים". כל סיפורי־המעשיות של הברסלבי סובבים־הולכים על קוטב זה: השני למלך (הצדיק הגואל ולפעמים גם המלך המשיח עצמו) מבקש דרכים ונתיבות, לפעמים גם זרות ופלאיות, ואפילו עקומות, המוליכות אל הר הזהב ששם המלכה שבויה במיבצר של מרגליות.

אותו הצדיק הגואל – פעמים הוא עשיר עד שכל העשירות שבעולם אינה נחשבת אצלו לכלום, ופעמים הוא עני שבעניים, קבצן פושטיד (בעטלער); פעמים הוא גיבור שבגיבורים, כובש ארצות, ופעמים הוא חלש שבחלשים, ניבזה, מדוכא, אין־אונים, עלה נישא ברוח; פעמים גם "איש מכאבות וידוע חלי", "שוכב בפאת מטה ובדמשק ערש". פעמים הוא חכם שבחכמים, עד שכל החוכמות והתורות של כל העולם כולו אינו נחשבות אצלו לכלום, ומתנשא הוא בחוכמת־אלוהים שכליבו עד לרום כתר שבאצילות, ובדעת־אלוהים שבקירבו הוא מושל בכל מיכמני היצירה; ופעמים הוא רואה פתאום, שאיננו יודע כלום ("טאקע ממש גאָרנישט") והוא פראָסטאק שבפראָסטקעס'. אך בכל עת, בין בעלייה, בין ברידה, בין בבקשה, בין במציאה, בכל הפרצופים, שבהם הוא ניגלה ונראה, בכל המסוות, שהוא שם על פניו, ובכל הדרכים שהוא הולך ומחפש בהן, פעמים גם תועה, תמיד הוא – 'בעל־תפילה'. מלא הוא געגועים אין־קץ ליופי של מעלה, למלכות, אשר בצאתה מבור־שביה תיגלה באחרית־הימים לעין כל בשר.

כל הכיבושים יכבוש אותו בעל־תפילה רק בכוח הגעגועים האיומים שלו. אלפי פעמים ינסה, אלפי פעמים יפול, אלפי פעמים יהיה כמתיאש למצוא את בת־המלך, מאחר שאין בכוחו למלא אחר העצות שהיא נותנת לו: דווקא בשעה שהיא עצמה מעירה אותו הוא מוכה בתרדמה, מפני ששתה יין בשעה האחרונה, כשהיה צריך לבוא גמר הגאולה והתיקון (עין 'מעשה מאבדת בת־מלך'). בכל־זאת, לא יתיאש לגמרי אף פעם, אלא יוסיף לבקש את בת־המלך, מטרונתא קדישתא, בכוח הגעגועים העזים שלו ובכוח הבכיות והיללות שלו, המפילות היכלי־עוז של החיצונים לתוך עימקי־תוהו.

ואותו בעל־תפילה מתגלה ומתפסה, מתפסה ומתגלה. פעמים איש צמח שמו, הוא דוד; פעמים הוא משה הגואל הראשון, פעמים משיח, הגואל האחרון, פעמים "צדיק יסוד עולם" בדור זה, פעמים – בדור אחר. פעמים הוא – הרשב"י, פעמים – האר"י, פעמים – הבעש"ט, ועוד.

עמים נלחמים אלה באלה, ומבעד – או, יש לומר, מחוץ וממעל – לאותן המלחמות, הולכת ונמשכת המלחמה הכמוסה בעימקי־המעמקים של העולמות – "מלחמה לד' בעמלק". ובראש המלחמה – משה, הנושא ידיו לאלוהים, אהרן וחור, התומכים בו, ויהושע המחליש את עמלק. ולכשתיגמר מלחמה עליה זו ייגלו לעין כל העמים המלך עצמו בכל הדרת־קדושתו, בת־המלך, הגיבור היועץ, ועם כולם יחד – בעל התפילה, זה שכובש בכוח הצמאון שלו ובכוח הדיבור־דקדושה שלו, הלוקח נפשות ומוריד עוז־מיבטחה של התורה.

כל סיפוריו של רבי נחמן הם מצד אחד סיפור ההווייה כולה, ומצד אחר, גם סיפור חיי עצמו, – לא סיפורי החיים החיצונים שלו, ואף לא סיפורי החיים הפנימיים הרגילים שלו, כי אם סיפור החיים הכמוסים שלו, החיים האציליים־עליונים, חיי נשמה נשגבה, שירדה לתקן תיקונים, להעלות נשמות נפולות, ללחום את המלחמה אשר לד' ולהתוות את הדרך לגאולה האחרונה.

אם תתעמקו בחיי הברסלבי ובכל התורה אשר הורה ובכל המעשים אשר עשה, ותסירו מליבותיכם כל מיני תיאוריות מודרניות וכל מיני השקפות משכיליות וחקירות של מה בכך, תיראו ותיווכחו, כי במובן ידוע הברסלבי עצמו הוא גם השניילמלך, המבקש את בתי המלך שנשבתה, הוא עצמו ה'בערגיר', שהציל את אשת העני (בסיפור: 'מעשה בבערגיר ועני') מחיילותיו של ה'יעדנעראל' והתחבא עימה בבור ובמיקווה, באגמים ובמעייין ובנהרות ובימים; הוא הוא גם בנו של אותו ה'עני', ה'בחור', שעברו עליו הרפתקאות רבות עד שנשא את בת ה'בערגיר' שנעשה מלך. הברסלבי עצמו הוא – במובן הסובייקטיבי – אחד מן ה'בעטלערס' שלו, או גם כלליתם של כל 'הז' בעטלערס', והוא הוא – באותו המובן – גם בעליהתפילה, כלומר, בעליהתפילה של הדורות האחרונים לפני בוא בעליהתפילה היותר גדול, הגואל האחרון.

אם נתבונן בכל המעשה הנורא הנעשה בעולם לעינינו, ביחוד בשנות־רעה אלה, נבין את המסופר ב'מעשה בבעליהתפילה' של הברסלבי. רואים אנו לפנינו כל מיני עובדי עבודה זרה, הקוסמים ומחטיאים ומשליכים עמים שלימים לשאול־תחתית.

קרא־נא את המסופר ב'מעשה בבעליהתפילה' על המדינה, שעשתה את הממון לאלוה – האם לא תיראה מדינה אדירה לפניך? התבונן במדינה, אשר חשבה לה את הרצון לתכנית האחרונה של החיים – וכי לא תיראה לפניך מדינה גדולה שבימינו? והמדינה של המדברים – האם לא צרפת לפניך? אם תתבונן, תיראה בסיפור זה את כל המלוכות הגדולות שבימינו, על כל הפוליטיקה שלהן ועל כל שאיפותיהן לאושר באמצעים המובילים אל ההיפך הגמור – אל האבדון. ובשימך לפניך את אורחות חייו של בעליהתפילה, המיישר את הדרך לפני המלך המשיח, תיראה כיצד הוא כובש את היצרים הרעים של העמים הנלחמים אלה באלה.

כיצד. בלשונו של החוזה: עליידי מה שהוא מטעים את הבריות מאותו בית־התבשיל, שכל הטועם ממאכליו משליך ארצה את כל תאוות־הבשר שלו ואת כל הפיתויים הרעים שלו ואת כל הדמיונות הכוזבים שלו.

כשיטעמו העמים מאותם תבשילים אשר שם לפניהם בעליהתפילה, ייבושו וייחתו מגבורות־האגרון שלהם ומכל הדברים הניבזים אשר בגלגלם שפכו דם־אדם כמים, וישבו ויבקשו אלוה־אמת. וגומר החוזה את סיפורו בדברים אלה: "והולך אותם (את העמים) והביא אותם עד בית התבשיל של המאכלים הנ"ל; ובתחילה הולך אותם כנגד הרוח, והגיע להם הריח של המאכלים והתחילו לבקשו מאד, שיתן להם מהמאכלים הטובים הללו, ואחר כך הולך אותם כנגד הרוח, וחזרו וצעקו, שיש סירחון גדול מאד. ענה ואמר להם הגיבור לאנשים הנ"ל: הלא אתם רואים, שאין כאן שום דבר שיסריח; בהכרח צריכים לאמור: בוודאי אתם בעצמכם מסריחים, – – – אחר־כך נתן להם מן המאכלים הנ"ל, ותיכף כשאכלו מאלו המאכלים התחילו להשליך את כספם וזהבם, וכל אחד חפר לעצמו חפירה וקבר את עצמו בתוך החפירה מחמת גודל הבושה, שנתביישו עליידי שהרגישו את גודל הסירחון של הממון – – –".

"כי כל המאכלים הנ"ל יש להם סגולה זו, שמי שאוכל מהם ממאס הממון מאד־מאד כי מרגיש הוא סרחון הממון כמו צואה וטינוף ממש... ואז השליכו אלילי כספם ואלילי זהבם, ואחר־כך שלחו לשם את בעליהתפילה הנ"ל, ונתן להם תשובות ותיקונים, וטיהור אותם, והמלך מלך בכיפה, וכל העולם שבו אל השם ועסקו רק בתורה ותפילה ותשובה ומעשים טובים, אמן כן יהי רצון".

ועונה הלב: אמן, כן יהי רצון!

נכתב בורשה בשנת תרצ"ו (1936)

1. יזכור הקורא דברי אחד המופלאים שבתורה ובחסידות, רבי צדוק הכהן מלובלין: "הבנים הם תעלומות־לב של האבות". מי שמסתכל היטב בחיים, יראה אמיתות הדברים הללו בכל אשר יפנה. – ה.צ. [↵](#)

2. אבא ז"ל הכיר גרים כאלה; ראיתם בבית אבא, שהירבה לשוחח עימם (הערת אהרן צייטלין). [↵](#)